

İLKÖĞRETİM ÇAĞINDAKİ 10-14 YAŞ GRUBU ÖĞRENCİLERİNİN GELİŞİM ÖZELLİKLERİ

*Yadigar DOĞAN**

ÖZET

İlköğretim çağındaki çocukların eğitim ve öğretimini kapsamında iyi birer yurttaş olabilmesi için, gerekli temel bilgi, beceri, davranış, ahlak anlayışına uygun olarak yetişmesi ve ilgi, yeti ve yetenekleri doğrultusunda hayata hazırlanmaları gerekmektedir. Bu bağlamda öğrencilerin gelişim özellikleri de dikkate alınmalıdır. Okullarda çeşitli öğrenme şekilleri yer almaktadır. Çocuklar birey olma sürecindedirler. Bu süreçte başta gelişim kavramı olmak üzere kişilik, benlik, birey olma, ilgi ve öğrenme becerileri, dikkat etme, hatırlama ve konsantrasyon kavramları önem kazanmaktadır. Ayrıca bedensel, duyuşsal ve zihinsel gelişim özellikleri, ahlak, dil, moral ve kavram gelişimi, cinsel gelişim, sosyal gelişim, ergenlik dönemi özellikleri ve ruhsal sorunların da ele alınması gerekmektedir. Bu çalışmada, adı geçen kavramlarla ilgili durumlar ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İlköğretim Çağı, Bedensel, Duyuşsal, Zihinsel Gelişim, Ergenlik Dönemi.

ABSTRACT

The Developmental Characteristics Of 10 To 14 Years Old Elementary School Students

In order for the children in elementary school period to be good citizens at the end of their education, they need to prepare for life as based on their interests, faculties and abilities and having the knowledge, skills, and moral values they need. In this respect, the developmental characteristics of children are one of the factors to be taken into consideration. Children are in the process of being individuals and in that process, the concepts of development, personality, self,

* Dr.; Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Görevlisi.

being an individual, interests and learning skills, attentiveness, recalling and concentration are all very important. Moreover, the physical, cognitive and mental developmental characteristics, morality, language, conceptual, sexual and social development, the characteristics of adolescence and psychological problems are some other important factors to be considered. This study aims to deal with some situations related to these factors and concepts mentioned.

Key Words: *Elementary School Period, Physical, Cognitive, mental Development, Adolescence.*

Büyüme ve gelişme sözcükleri gerçekte birbirlerinden farklı sözcüklerdir. Biri diğerinin yerini almamaktadır. Yapısal artışı dile getiren büyüme, bedende gerçekleşen kilo, boy artışı gibi sayısal değişiklikleri içermektedir. Çocuk sadece fiziksel olarak büyümele kalmaz, aynı zamanda onun beyniyle iç organlarının yapı ve büyüklüğünde de değişimler olmaktadır. Beynin gelişimi sonucu, çocukta giderek artan bir öğrenme, anımsama ve muhakeme yeteneği olmaktadır (Yavuzer, 1984,s. 31). Çocuklar birey olma sürecindedirler. Bu süreçte başta gelişim kavramı olmak üzere kişilik, benlik, birey olma, ilgi ve öğrenme becerileri, dikkat etme, hatırlama ve konsantrasyon kavramları, bedensel, duyuşsal ve zihinsel gelişim özellikleri, ahlak, dil, moral ve kavram gelişimi, cinsel gelişim, sosyal gelişim, ergenlik dönemi özellikleri ve ruhsal sorunların ele alınması gerekmektedir.

Gelişim Kavramı

Düzenli, uyumlu ve sürekli bir ilerlemeyi dile getirmektedir. Gelişim, sadece ölçümlerle açıklanamayan, birçok yapı ve işlevi bütünleştiren karmaşık bir olgudur. Yapılan gözlem ve çalışmalar, belli gelişim dönemlerinde çocuklarda ortak olan eğilim ve davranış kalıplarının bulunduğunu ortaya koymaktadır (Yavuzer, 1984, s. 32). İnsan çevresiyle etkileşerek gelişimini sürdürür ve kendine özgü bir kişilik kazanır. Bireyin kişilik özellikleri yaşantılarıyla oluşur. Birey ömür boyunca öğrenme ve gelişme içindedir (Başaran, 1982, s.26).

Okullar yeni ve farklı öğrenme biçimleri yaratır. Eğitim ve öğretim çocuklarda dikkat, konsantrasyon, hafıza, düşünme, öğrenme ve dil konusunda güçlerinin gelişmesine etki yapar. Bu yüzden okullaşma yeni öğrenme biçimlerine neden olmaktadır (Wood, 1998, s.14). Okullaşma aynı zamanda sosyal iletişime de katkı yapmaktadır. Ancak öğrenme okullaşma ile eş anlamlı değildir. Çocuklar oynarken ve dil, kitap, resim ve çeşitli sanat ürünlerinden elde ettikleri öğrenmeye daha fazla önem verirler. Bu tür sistemlerin öğrenme ve gelişme üzerinde dinamik ve yapılandırıcı bir etkisi

vardır. Çocukların öğrendiklerinin büyük çoğunluğu onlar oynarken, gözlem yaparken, soru sorarken, çevrelerindeki dünyayı tecrübe edinirken, okul duvarlarının dışında doğal olarak meydana gelir. Öneriler, imalar, uyarılar, konuşmalar, paylaşılan uygulamalı ödevler, vb geliştirmekte olan çocuğun öğrenme ve anlamasının yönlendirildiği ve sosyal iletişim yoluyla genişletildiği ortamlar sağlamaktadır. Çocukların aktif olarak dünya bilgilerini oluşturdukları düşüncesini Piaget ve pek çok modern çocuk gelişimcileri paylaşmıştır. Yetişkinlerin sosyal iletişiminin, çocukların düşünmesinin ve öğrenmesinin gelişiminde biçimlendirici olduğu kabul edilebilir. Çocuklar zamanla uzaydaki nesnelere oynayarak kendi bilgilerini oluşturmaktadırlar.

Piaget'e göre gelişimin herhangi bir sosyal yönü çocuğun doğayla iletişimine bağlı olarak çocuğun kendi anlama düzeyi, hazır bulunuşluluk durumundaysa işe yararmaktadır. Gelişimin doğasıyla ilgili tartışmalar kaçınılmaz olarak öğrenme kavramlarıyla ilişkilidir (Wood, 1998, s. 15,17). Hafızada arama yapılırken hatırlanamayan fakat bilinen bilgiler, beynin ardındadır. Düşünürken, devam eden süreçleri konuşurken, kullandığımız benzetmeler çoğunlukla bizim gerçek dünyadaki tecrübelerimizden ve bizim yönlendirilmiş fiziksel aktivitelerimizin görünen, konuşulan yönlerinden türetilir. Zihinsel süreçleri açıklamada kullanılan dil ve fiziksel dünyadaki aktiviteler hakkında konuşmak için kullanılan dil arasında yoğun bir ilişki vardır diyen kişi Vygotsky'dir. Piaget, hareket ve düşünce arasındaki ilişkilerin benzer bir kavrayışını Vygotsky ile paylaşmaktadır. "Düşünce içselleştirilmiş bir harekettir" ifadesi insan bilgisinin ve zekasının analizinin motor aktivitenin ve pratik problem çözmenin dikkate alınmasıyla başlaması gerektiği düşüncesini belirtir. Ayrıca çocuklar kendi çevrelerini anlamak için aktif ve inşa edici olmalıdır. Piaget sezgiyi hareketten aşağıda tutar. Çocuk bir nesne gördüğünde geçmiş yaşantılarıyla bağdaştırmaktadır. Sezgi hareketi de kapsamaktadır (Wood, 1998, s.16-22)

Kişilik, Benlik

Bir insanın bütün ilgilerini, tavırlarını, niteliklerini, yeteneklerini, konuşma tarzının, dış gösterişinin ve çevresine uyum tarzının özelliklerini özetleyen terim kişiliktir. Bireyin kendisine ilişkin beslediği değer yargısına benlik denir. Güdülenme ise bir amaca ulaşmak ya da bir varlığı bir hazzı elde etmek için eyleme geçme isteğidir. Bu tür bir istek bireyi eyleme geçirebilecek düzeye ulaşmamışsa yeterince güdüleme olmamış demektir. Gelişim, kalıtım ile çevre etkileşiminin ürünüdür. Gelişim, derece derece ve süreklidir (Başaran, 1982, s.29-30-33). Gelişimdeki beş temel kavram şöyle özetlenebilmektedir: Gelişim dinamik bir olgudur, genetik bireyselliğin bir sonucudur; gelişim giderek artan bir özelleşme sürecidir; gelişim düzenli bir süreçtir ve gelişimde denge vardır (Yavuzer, 1984,

s.33). Çocuk gelişiminde, olgunlaşma ve öğrenme, öğrenmeye hazır oluş ve öğrenmenin en uygun zamanı oldukça önemlidir. Gelişme hızı her çağda aynı değildir. Çocuk yetenek ve becerilerinin gelişiminde belli bir düzen vardır. Gelişme belli yönler izler. Büyüme baştan ayaklara doğru bir sıra izler. Ayrıca gelişimde bir de içten dışa doğru giden bir yön dikkati çeker. “Bireyci, orta-sınıf kültüründe benlik, bireyin gereksinimlerini, yeteneklerini, güdülerini ve haklarını içeren içsel özelliklerden oluşan bir varlık olarak görülmüştür. Her birey, bu özelliklere sahiptir ve bunları değişik sosyal ortamlarda düşünce ve davranışlarını yönlendirmede kullanmaktadır (Geertz, 1975).

İnsanlar, kendilerini, dünyayı, başkalarını, çevrelerini benliklerine göre algılamaktadır. Benlik çeşitleri arasında yer alan ayrışık benlik ve ilişkili benlik kavramlarına ek olarak Kağıtçıbaşı üçüncü benlik yapısını açıklamıştır. Kağıtçıbaşı'na göre hem özerkliği hem de ilişkisel eğilimi içinde barındıran benlik yapısı toplulukçu kültüre sahip toplumların gelişmiş kentsel bölgelerinde, kuşaklar arası duygusal bağların kaybolmadığı ancak maddi ilişkilerin azaldığı ailelerde görülmektedir. Burada, kendi kendine karar verebilme, etkin olabilme özerklik olarak karşımıza çıkarabilmektedir (Kağıtçıbaşı, 2002, s. 363, 364). Çocukların toplumsallaşmasında, benlik kavramlarını kazanmalarında aile ve okulun çok önemli katkıları vardır. Ancak en önemli pay anne- babaların olmaktadır. Yaşam ve öğrenme görsel uyarıcılarla dolu bir dünyada devam etmektedir. Getman: “Görme ve zeka çok yakından ilişkilidir. Çocuk neyi görür ve anlarsa, onu bilebilir; bu onun kültürel zekasını belirler” görüşünü savunmaktadır. İşitme, dil öğrenmede ve kişiler arası ilişkilerde başta gelmektedir (Whirter ve Acar, 2000, s.1-43).

Çocukların duygusal ihtiyaçları düşünüldüğünde Adler'in yaklaşımındaki doğal ve mantıksal sonuçlar, davranış değiştirme ilkelerine yönelmektedir. Bunlar; iletişim becerileri, yaramazlığın hedefleri, mantıksal ve doğal sonuçlar, davranış değiştirme ilkeleridir (Whirter ve Acar, 2000, s.59). Düşük benlik saygısı sonuçta düşük performansla yol açmaktadır. Başarı duygusu ve bu bağlamda övme çok önemli olmaktadır. İyi bir iş yaptığında çocuk iyi iş yapanın kendisi olduğunu bilmekte ve kendisini övmüş olmaktadır (Whirter ve Acar, 2000, s.61-63). İnsanlar özgüven, benlik ve imajlarını korumaya güdülenmişlerdir. Genellikle insanlar kendilerini ve diğer kişileri çeşitli gruplara ait oldukları grubu fikirlerinden, davranışlarından etkilenmektedirler (Kağıtçıbaşı, 1998, s.278-279). İnsanlık politik kimlikleri, ergenlik ve sonrasında gelişmektedir. Duruma göre değişen ve tarihten de etkilenen kurama göre son 20 yılda kimlik ortamına göre belirlenmektedir. Hangisinin önemli olduğu dağılıma göre belirlenmektedir. Genç-yaşlı, öğretmen-öğrenci gibi. Kişiler kendilerini ötekilerden en farklı yapını seçmektedirler.

Birey Olma

Çocuklar birey olma sürecindedir. Bu bağlamda kişi olarak bütünlük hissi, zor şartlarda dayanma gücü, bireyin kendi değeri ve gururu, problem karşısında düşünme kapasitesi, değerlere ve inançlara göre yaşama olguları ön plandadır. Güvensiz ortamda olan bir kişi güvenli olabilmek için çaba harcamaktadır. Yeterli düzeyde güvensizlik öğrenme için motivasyon sağlamaktadır. Fakat fazlası çocuğun risk almasını engelleyebilmektedir. Kendini güvende hissetme, özsaygı ile yakından ilişkilidir. Sınıfta rekabetçi bir atmosferin dezavantajlarından kaçınmak için öğretmenler çaba harcarsa da çocuklar zamanla rekabetin etkisini tecrübe edinmektedirler. İlkokulda çocuk öğretmenleri tarafından kendisinden belirli seviyede performans beklediğinin bilincindedirler. Eğer öğrenci başarısız ise ya bunu pasif bir şekilde kabul etmekte ya da gelecekte yeni şeyler denemede isteksizlik göstermekte, motivasyonu azalmaktadır. Kimi zaman da isyankar olmaktadır (Dean, 2000, s.86,87,88).

Çocuklar zamanla hem yetişkinler hem de diğer çocuklarla olan iletişimleri sayesinde kendileri hakkında fikir sahibi olmaktadır. Öğretmenin görüşleri otorite olarak algılandığında çocuğun kimlik gelişiminde özellikle önem taşımaktadır. Öğretmenin yaptığı en küçük yorumların bile çocuğun özsaygısına ve benlik kavramına etkili olmaktadır. Çocukların başarılı olma ya da başarısızlığı yetenek, çaba, aktivitenin zorluğu ya da şansa bağlı oldukları belirtmektedir. Küçük çocuklar başarıyı çabaya bağlama eğilimindedir. Büyüdükçe yeteneği öne çıkarırlar. Bu onların başarı beklentisini etkilemektedir. Müfredat dışı aktivitelerin çocukların özsaygısına katkıda bulunacağı gönüllü öğrenme gerçekleşeceği görüşü yaygındır. Rahat ortam, küçük grup ve istekli öğretmenler çalışmalarda verimi artırmaktadır. Docking'e göre özsaygıyı etkileyen faktörler şunlardır: Başarmak için fırsata sahip olma, kendi başarısını takdir etme, başkalarının size değer verdiğine inanma, güçlü bir kimlik bilincine sahip olma (Akt. Dean, 2000, s.13). Mortimore ve diğerleri (1988:132) sosyal sınıf ve başarı arasında güçlü bir ilişki olduğunu keşfetmiştir. Babaları kalifiye olmayan işlerde çalışan, orta halli işlerde çalışan ve meslek sahibi olan babaya sahip çocuklar arasında okuma yaşı bakımından yaklaşık 10 aylık fark bulunmuştur. Sosyal sınıf ve başarı arasındaki bu ilişki ilkokulda sürmüş ve giderek artmıştır (Akt. Dean, 2000, s.148)

10-11 Yaş grubunun (İlköğretim Dördüncü ve Beşinci Sınıf) Gelişim Özellikleri

Bu yaşlarda çocuklar normal olarak ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıflarda bulunmaktadır. Bu yaşlara aynı zamanda çocukluğun son yılları da denir. Bu dönemdeki çocuklar bir önceki ve bir sonraki

dönemlere göre daha istikrarlı ve dengeli bir durumdadırlar ve genel olarak önemli bir eğitim ve yönetim gücünü ortaya çıkarmaktadırlar (Kocaoluk ve Kocaoluk, 1998, s.26-47). Çocuklar, bu aşamada objeleri ve olayları anlamak için mantıklarını kullanmaya, olay ve olgulara farklı açıdan bakmaya başlarlar. Örneğin başkalarının fikirlerini anlamaya çalışırlar. Çocuklar, daha ileri seviyelerde düşünebilmektedirler. Soyut olarak tecrübelerini özetleyerek yani, olayları zihinlerinde şekillendirebilirler ve ideolojik olarak da zihinlerinde mükemmellik kavramını oluşturabilmektedirler. Beşinci sınıfın sonunda, çocukların millî hisleri yoğunlaşır, millî kimliklerini, bayrağı ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kuranları benimseyip onlara sahip çıkarlar. Dünya görüşlerine yurt severlik duygusunu da katmaktadırlar (Barth ve Demirtaş, 1997, s. 2-2). Dördüncü sınıf öğrencisi, bir yanda büyümek, diğer yanda da çocuk kalmak istemektedirler. Genelde grup çalışması yapmayı tercih etmektedirler. Dördüncü sınıf öğrencisi net bir zaman kavramı geliştirmeye, sebep-sonuç ilişkisi kurmaya, problem saptamaya, problemlere alternatif çözüm bulmaya ve bunun sonuçları hakkında karar vermeye başlarlar. Beşinci sınıftaki çocuklar büyüme ve gelişmenin üçüncü aşamasında olduğundan, soyut düşünebilmektedirler. Bu yaşta veri toplayıp düzenleme yetenekleri geliştiğinden Türkiye'nin fiziksel ve kültürel özelliklerini araştırabilmektedirler. Beşinci sınıf öğrencileri esnek bir şekilde gruplandırılırsa çalışma ve paylaşımları sağlanır ve böylece fikirlerini ifade edip, gösterimlerde aktif hale gelebilirler. Haritalara, kişisel koleksiyonlara, eğitici oyunlara, taklitlere, grup çalışmalarına, konuşma yapmaya ve tecrübe kazanmaya karşı ilgi duymaktadırlar (Barth ve Demirtaş, 1997, s.218).

Bedensel Gelişim Özellikleri

Bedensel gelişim, bedenın ağırlıkça artması ve boyca uzaması yanında, bedeni oluşturan tüm alt sistemlerin de büyümesini, olgunlaşmasını içermektedir. Bireyin sağlıklı olması, tüm alt sistemleriyle birlikte bedenın sağlıklı gelişmesine ve işlevlerini gereğince yapmasına bağlı olmaktadır (Başaran, 1982, s.43). Çocuk, uzamaya, ağırlığı artmaya devam ederse de onun gelişme hızı daha önce ve daha sonraki dönemlere göre epey azalmıştır. Çocuk ortalama olarak yılda 5 cm uzar ve 2,5 kg kadar almaya devam etmektedir (Kocaoluk ve Kocaoluk, 1998, s.2647). Kızların ağırlığı yaşlıları erkeklere oranla daha hızlı artmaya başlamaktadır. Nedeni kızların daha önce erinlik devresine girmeleridir. Boyuna büyüme yavaş, enine büyüme daha hızlı olmaktadır. Küçük kasların hızla geliştiği dönemdir. Gelişen el becerileri sayesinde top oynamada; çekiç, çakı ve testere gibi aletleri kullanmada, saz çalmada başarı gösterebilecekleri duruma girmektedir. Kaslar arasındaki işbirliği hayli ilerlemiştir. Öyle ki

çocuğun el yazısı büyüklerinki kadar okunaklı, işlek bir duruma girebilmektedir. Sinir, kas ve eklem koordinasyonu sağlanmaya başlanmıştır. Kas ve organ gücü gelişimi arasında uyum sağlanmıştır. Dönemin sonunda vücut ve hareket gelişimi yönünden “çocukluk olgunluğuna” ulaşmaktadır. Erkekler kızlara oranla daha dayanıklı ve kuvvetlidir. Ancak bu fark azdır. (Milli Eğitim Bakanlığı Okul İçi Beden Eğitimi Spor ve İzcilik Dairesi Başkanlığı, İlk-Orta Öğretim Kurumları Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Ders İçi ve Ders Dışı Çalışmaları Talimatı, 1994, s. 87.). Atar ve toplar damarlar yetişkinlik çağına yakın bir gelişim düzeyine ulaşır. Çocuğun mide barsak hacmi oldukça gelişir, tükrük ve mide suları hacimce artmaktadır (Başaran, 1982, s. 52). Görme duyası olgunlaşmıştır. Bunun sonucu çocuk uzun süre yorgunluk belirtisi göstermeden okuyabilmektedir. Dişlerin değişmesi tamamlanmaktadır. Dikkatin gelişimi sürmektedir. Yoğun dikkat gerektiren konularda 20-25 dakika, ilgi alanındaki konularda ise daha uzun süre çalışabilmektedir. Bu çağın sonunda bazı kız çocuklarında erinleşme belirtileri görülür. Hızla uzamaya başlarlar. Bu dönemdeki çocuklar, hızla boy attıkları için büyük bir utangaçlık içine düşebilirler. Kısa kalacağı ya da çok uzun olacağı korkusuna kapılabilmektedir. (Başaran, 1982, s.53). Beden ve ruh sağlığı arasındaki denge sağlanmıştır. Yorulduğunun farkına varamamaktadır. Hareketleri doğru ve çabuk kavramaktadır. Kendine güven artmıştır (M.E.B. B. B.E. S. ve İ. D.B.,1994,s. 88).

Vücut gelişimi ve güzelliği konusunda duyarlı ve özenli oldukları görülmektedir. Oyun ve spor etkinlikleri ilgi alanının merkezidir. Başarılı olmak için çaba göstermektedirler. Spor yeteneği bakımından kız ve erkek çocuk arasında fark azdır. Bu dönemin sonunda kızların spor ilgileri azalmaya başlamıştır. Erkek çocuklar kuvvet gösterilerinden hoşlanmakta, cesaret ve rekabet isteyen saldırgan oyunları tercih etmektedirler. Oyunlarda kuvvetli olduklarını ispatlamaya çalışmaktadırlar. Kız çocuklarında ilgi eğlenceli takım oyunlarına yöneliktir. Kız ve erkekler ayrı oynamak isterler. Futbol, voleybol, basketbol gibi takım oyunlarına ilgi fazladır. Çok enerji harcadıkları için yetişkinlere yakın kaloriye gereksinimleri vardır. 10-11 saat uyumaları gerekmektedir. Sürekli öğrenme açlığı duymaktadırlar. Zamanının büyük bölümünü arkadaşları ile dışarıda oynayarak geçirmek istemektedirler. Çocuklar, büyüklerden anlayış ve ilgi beklerler. Yeteneklerini sergilemekten büyük mutluluk duymaktadırlar. Beşinci sınıftaki çocukların ilgileri daha gerçekçi bir boyuttadır. Hastalıklara karşı direncin arttığı bu yaşlar, hayatın en sağlıklı dönemi olarak nitelendirilir. Çünkü ölüm oranının en düşük olduğu yaşlardır. Çocuk hastalıkları atlatılmış, yetişkin hastalıkları dönemine henüz girilmemiştir. Bu dönem çocuğu günde 2400 kaloriye gereksinim duyar. Çocuk iyi beslenmelidir. Büyük kaslarının harekete olan gereksinimi

dikkate alınarak, bu yaşlardaki çocukların açık havada gezip oynamalarına olanak tanınmalıdır. Yukarıda da belirtildiği gibi arkadaşları ile yarışma eğiliminde olan bu çocukların kalplerini ve kaslarını çok yormamalarına dikkat etmeleri gerekmektedir (M.E.B.B.B.E.S. ve İ.D.B.,1994, s. 2648).

Zihinsel Gelişim

Bireyin çevresindeki dünyayı anlama ve öğrenmesini sağlayan aktif zihinsel faaliyetlerinin gelişimine zihinsel,bilişsel gelişim adı verilmektedir (Senemoğlu, 2000, s.39). Bireyin zihinsel gelişimi, onun hem doğuştan getirdiği zihin gücüne, hem de çevresiyle etkileşimi sonucunda edindiği yaşantılarına dayanmaktadır. Zihinsel gelişime ve zihnin işlevlerine ilişkin kavramların büyük bölümünü şu başlıklar altında toplayabiliriz: gizilgüç, yetenek, dil gelişimi, algısal gelişim, kavram, geliştirme, sorun çözme yeteneğinin gelişimi, yaratıcılığın gelişimi, zekanın niteliği (Başaran 1982:80). Bilişsel terimi bilgiyi, belleği, akıl yürütmeyi, sorun çözmeyi, kavramları ve düşünmeyi yani zihni (belleği) içine alır. Bilişsel gelişimi araştırmak zordur. Çünkü gözlemlenemeyen süreçleri içermektedir. Bebeklerin Bilişsel belleklerini araştırmak daha zordur. Düşüncelerini dile getiremezler” (Gander ve Gardiner, 2001, s.166).

Çevreyle yapılan her etkileşim bireyin zekasının gelişmesini böylece de zihinsel örüntüsünün değişmesini sağlamaktadır. Bireyin zihinsel güçlerini ölçmek için bireyin çevreye uyum süresince davranışlar olarak gösterebildiği yeteneklerini ölçmek gerekmektedir. “Zihin gelişimini etkileyen etkenler arasında özellikle çocukların aktif yaşantı geçirmesi ve toplumsal aktarım çok büyük önem taşımaktadır. “Piaget 1970’de zekaya gelişimsel temelli bir açıklama getirdi. Zekayı anlamak için bilginin nasıl edinildiğini ve kullanıldığını ele almak gerektiğini öne sürdü. Piaget’e göre zeka, çevreye uyum sağlama gücüdür”. Piaget yaptığı çalışmaların sonucunda duyu, hareket, işlem öncesi, somut işlemler ve soyut işlemler dönemlerinden belirli yaşlarda geçildiğini içeren bir kuram ortaya koymuştur”. Buna göre:

- 1) Duyu-Hareket Dönemi (0-2) yaş
- 2) İşlem Öncesi Dönem (3-6) yaş
- 3) Somut işlemler Dönemi (7-11) yaş
- 4) Soyut işlemler Dönemi (12 ve üstü)

olmak üzere dört dönem ortaya çıkmıştır (Selçuk ve diğerleri, 2003, s.5). Gelişimsel yaklaşımlar içinde söz edilmesi gereken bir başka isim Vygotsky’dir. Vygotsky’ye göre zihin gelişimi Piaget’in ileri sürdüğü gibi kendi başına oluşan bir süreç değildir. Çocuğun çevresindeki bireyler ona problem durumlarında yardımcı olur ve bazı bilgiler verir. Bu nedenle zeka

gelişiminin toplumsal yönü de vurgulanmalıdır. Vygotsky'ye göre belirli bir gelişim düzeyinde çocuğun kendi başına gerçekleştirebileceği bir takım davranışlar olduğu gibi bir yetişkinin yardımıyla başarabileceği davranışlar da vardır (Selçuk ve diğerleri, 2003, s.6).

Vygotsky'ye göre gelişim dönemleri ve vurgulanan özellikler şu şekildedir:

- 0-2 yaş duygusal kontak
- 2 yaş nesnelere manüpülasyonu
- 3-7 yaş rol oynama ve sembolik etkinlik
- 7-11 yaş okuldaki formal çalışmaların vurgulanması
- 12-18 yaş kişiler arası ilişkilerin ve kariyer açılımlarının kaynaştırılması

Piaget bilginin öğrenilmesini besinlerin sindirilmesine benzetmektedir (Selçuk ve diğerleri, 2003, s.9). Piaget ve arkadaşları, bazı kavramlarla algıların doğuştan itibaren kazanılmış olabileceğini belirlemişlerdir. Piaget bebeklik döneminde çocukların, objelerin devamlı olduklarını, değişmezliklerini bile düşünemezken zamanla biçim ve büyüklük kavramlarını tanımaya başladıklarını söylemektedir. Biliş sözcüğü, algılama, bellek, muhakeme, düşünme ve kavrama süreçlerini kapsamaktadır (Yavuzer, 1984, s.46).

Piaget, zihin gelişimini gelişme ve bilgi edinme süreçlerine bağlamaktadır (Günçe, 1973, s.138). Bir psikolog olarak Piaget, insan zekasının incelenmesinde atılacak ilk adımın, kişinin, çevre (dış dünya) konusunda bilgi edinme sürecini, dış gerçeği anlama çabasını incelemek olduğuna karar vermiştir (Günçe, 1973, s. 5). Piaget'e göre çocuk, 0-2 yaşları arasında duyuşal-devinim dönemini ve 2-7 yaşları arasında işlem öncesi sembolik fonksiyonlar dönemini yaşamaktadır. Daha sonra 7-11 yaşları arasında ise somut işlemler döneminde (Günçe, 1973, s.86). Piaget'e göre somut işlemler döneminde olan çocuklar, yeni bir dizi kural oluşturulup geliştirilmektedir. Gruplandırma. Bundan sınıflama, sıralama, serileme, değişmezlik, sayı ve mekân kavramları oluşur. Dokuz yaşlarından itibaren sözlü beceri kendini gösterir. Çocuğun dili hızla gelişmektedir. Eski sözcük bilgisini zenginleşip, sözcük dağarcığı 3000 kelimeye ulaşmaktadır. Bu kelimelerin çoğu sıfat ve edattır. Çünkü çocuk yalnızca olayların ve nesnelere adlarını öğrenmekle yetinmemekte, özelliklerini, farklılıklarını ve benzerliklerini de öğrenmek istemektedir. Benzerlikleri öğrenmeden farklılıkları meydana çıkarmaktadır. Son çocukluk döneminin sonlarına doğru, çocukta problemleri kendi kişisel girişimleriyle çözme yeteneğinin yüksek düzeyde geliştiği görülmektedir (Yavuzer, 1984, s.125).

Bu dönemde zihin gücü, en az beden gücü kadar hızla gelişmektedir. Çocuğun beyin ve sinir sistemi hemen yetişkinlerinkine yakın bir olgunluk seviyesine varmaktadır. Mantıklı ve soyut düşünme yeteneğinde kuvvetli bir ilerleme görülmektedir. Mekanik belleği ve sesleri ayırt etme gücü büyüklerinki kadardır. Tecrübesiz oldukları için bu yetilerinden yetişkinler kadar iyi yararlanamamaktadır. Bu dönemde dikkat süresi gelişmeye devam eder. İlgilendiği konularda saatlerce çalışabilirler. On, onbir yaşlarındaki bir çocukta zaman, yer kavramları birtakım tarih ve coğrafya olaylarını kavrayabilecek kadar gelişmiştir. Geleceği düşünme gücü de ilerlemeye başlamaktadır. Bu dönemde kendi kendine çalışma, öğrenme ve araştırma yapma gücünü kazanabilmektedir.

İlkokul çağındaki çocuklar somut bir dönüşümü zihinsel olarak tersine çevirebilir. Belirli bir zamanda bir durumu bir çok yönden ele alabilirler. Soyut bilgi verildiğinde yetersiz olabilir. 12 yaş ve üzeri soyut işlemlerde yetkindirler. Varsayımlar kurabilirler, mantıksal sonuçlar çıkarabilirler. İster somut ister soyut biçimde sunulsun, karmaşık sorunları sistemli olarak çözebilmektedir. Bu evre 11-12 yaş dolaylarında başlamakta 14-15 yaşlarında kararlılık kazanmaktadır (Gander ve Gardiner, 2001, s. 460). 7-10-11 yaşları arasında başlangıç halindeki işbirliği dönemi yer almaktadır. Oyun toplumsal niteliklidir ve çocuk kuralları daha iyi kavramıştır. 11-12 yaşlarında gerçek işbirliği, töresel tutum ve davranışlarında gerçekten karşılıklı anlayış ve yardımlaşma görülmektedir. Piaget'in çalışmalarında bir çocuğun zekasının gelişmesinde iki evrenin çok önemli olduğu ortaya konulmuştur. Bunlardan birincisi beş-altı yaş grubu, ikinci evre çocuğun somut düşünceden soyut düşünceye geçişi gerçekleştirdiği on bir- on dört yaş grubudur. Bu dönemlerde düşünmeye yöneltilen öğrencilerin bilişleri hızlanmaktadır. Bu dönemlerinde düşünceye değil ezbere yöneltilen bir öğrenci önemli bir kapasitesini geliştirme fırsatını ömür boyunca kaybetmektedir (Tekeli, 2002, s.27). Somut düşünme çağına ulaşmış olduğundan, sorun çözme davranışları da çevresindeki somut varlıklarla ve durumlarla ilgili olmaktadır.

Yetişkinler bile yeni bir konuyu öğrenmeye başladıkları zaman, zihinsel gelişimin basamaklarına uygun bir süreç içinde bulunmaktadırlar. İlk önce yeni konuyu sezgilerine dayanarak anlamaya çalışmakta, sonra somut yönlerini algılamakta, daha sonra da soyut yönlerini anlayarak konuyu kafalarında canlandırabilmektedirler. Böylece yetişkin bir insan bile, yeni bir konuda sezgisine ve somut düşüncesine dayanmadan, soyut düşünmeye geçememekte, konuyu kavramlaştıramamaktadır (Cronbach, 1963, s.338). Strang'ın (1960, s.26) belirttiğine göre; öğrencilerin öğrenmesini engelleyen ve yeterli derecede öğrenememelerine neden olan en önemli etmen, onların temel yaşantılarındaki yetersizliklerdir. Bu durum birinci sınıftan üniversitenin son sınıfına kadar önemli bir neden olmaktadır

Çocukta matematiği kavrama gücü de oldukça gelişmiştir. İleri çocuklar cebir işlemlerini bile yapabilecek duruma girmektedirler. Bu çağda çocuk gerçekçi olduğu için kendisini eleştirebilme gücünü kazanmaktadır. Ayrıca sorun çözme davranışının üç ögesi vardır: Gereksinme, amaç, ikisi arasındaki güçlük ya da engel. Birey engeli ortadan kaldırmak için girişimlerde bulunur. Buna sorun çözme davranışı denir. Dolayısıyla insanın uyumu etkinlikleri bu üç ögenin bir örüntüsüdür (Thorndike, 1950, s.192).

Çocuk, problem çözmeye imkân verici fırsatlar sayesinde yeteneklerini keşfetmektedir. Problem çözmeye, çocuğun hem içi, hem dış kaynaklardan nasıl faydalanacağını öğrenmesine yarayan bir yoldur (Bingham, 1983, s.3). Dershanede üzerinde uğraşılacak çok çeşitli materyaller bulundurmaya etkileşimi ve faaliyeti teşvik etmektedir. Yeni yaşantıların meydana gelmesine sebep olur ki bu sonunda problemlerin keşfine ve problem çözme çalışmalarına yol açar, ilgili merkezlere merakı artırmaktadır (Bingham, 1983, s.52). Özellikle somut işlemler dönemindeki dördüncü ve beşinci sınıf öğrencileri için bu konu çok önemlidir. Bu dönemde çocuğun kelime hazinesi çok gelişmiş okuma ve okuyarak bilgi edinme gücü ilerlemiştir. Bu dönem sonunda bazı çocuklar büyükler kadar iyi ve hızlı okuma gücünü kazanırlar. Etraflarında olup bitenleri öğrenmeye ve bilgi edinmeye karşı büyük bir ilgi duyarlar. Ansiklopedilere, başka kaynaklara başvururlar.

Okumayı iyi öğrenmemiş olma, bir zorluk kaynağıdır. Bunun kişiliğe olan etkisi görülmektedir. Okuma ile birlikte yazma becerileri de gelişir. Yazı ile kendilerini anlatabilirler. İngiltere’de çocuklar 11 yaş civarında ortaokula başlar ve çoğu iki yıl sonra kamu sınavları için “ciddi” hazırlık yapar. Çocukların konsantrasyon gücü, çalışma yetenekleri, dikkat etmeleri, analitik bir şekilde ezberleme ve düşünceleri, bilgi verecek şekilde konuşmaları ve eleştirel bir şekilde dinlemeleri; hepsi okulun ilk yılları boyunca gelişir (ve ötesinde) İngiltere’de ilkokulu bitiren çocukların çoğu matematiğin ve okuma yazmanın temellerini anlamış olmalıdır ve bir grubun üyesi olarak bir açıklamanın ve bir hikayenin sürdürülen bölümlerini dinleme yeteneğini geliştirmiş durumdadır. Belki de, çoğu çocuğa daha geniş, daha formel bir müfredatı çalışmak için hazırlık yaptırmaktadır. 11 ve 13 yaşlar arasında çocukların dil, konuşma ve zihinsel yeteneklerinde önemli “kesintiler” olduğuna işaret eden birkaç kanıt vardır (Wood, 1998, s.150). “Bir gelişim basamağında çocukların karşılaştığı ve başa çıktığı zihinsel talepler sonraki basamakta başka bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Sayısal sembollerin ve matematiksel işlemlerin çocuk bunların ifade ettiği kavramları oluşturduğunda çocuk için bir anlamı vardır. “para”, “kar”, “dürüstlük”, “adalet”, “zaman”, “sosyalleşme” ya da “haklar” ve “sorumluluklar” gibi soyut kavramların ilkokul çocukları için

bir anlamı vardır. Onlar “dürüst” ya da “adil” olmanın ne demek olduğunu bilmektedirler. Tarihi ve farklı ülkelerdeki insanların farklı biçimlerde yaşadığını tahmin edebilmektedirler. Kavramların biçimsel ve soyut bir biçimde anlaşılması “yaygın tecrübe”yi aşma yeteneğini gerektirmektedir (Wood, 1998, s.152,153).

Çocukta kural kavramı gelişmiştir. Gerektiğinde kuralların değiştirilebileceğine inanmaktadır (Günçe, 1973, s.96). Yeni kuralları icat etmeyi bilen bu yaşlardaki çocuklar kurallara boyun eğmeyi de bilmektedirler. Çocuk, örneğin yedi yaşında iken eylem planında başardığını (resim yapma gibi), örneğin ancak 11 yaşında konuşarak anlatabilmektedirler. Çocuklar dokuz yaşına doğru, bir yıllık süreyi kafalarında canlandırmaya başlarlar. Çocukların zaman kavramlarının gelişiminde okul öncesi edindikleri yaşantıların büyük etkisinin olduğunu araştırmalar göstermektedir (Skinner, 1959, s.40).

Ekonomi, sosyoloji, tarih, coğrafya, psikoloji olsun pek çok dersin farklı mali sistemleri içeren “para”nın soyut kavranması gibi eşitliğin biçimsel kavranması yeteneği gerektiren yetişkin öncesi çocuklara anlatılabilmektedir. Soyut, hipotezli ve mantık yürütmenin biçimsel sistemlerinin geliştirilmesiyle bu tür doğmaktadır. Piaget’in yetişkin zekasıyla ilgili düşüncesi mantık ve gerçeklik arasındaki ayrımı örnekler. Yetişkinlerin öğrenme biçimi tür bakımından daha küçük çocuklardan farklıdır. Yetişkinin yaptığı mantıkla “oynamak”, onun dünyayla ilgili teorilerinde saklı olan sonuçlar çıkarmak ve bunları gerçeklerle test etmektir. Bu anlamda Piaget 1940’da birey evreni yeniden inşa edecek kadar güçlüdür ve onu birleştirecek kadar büyüktür” şeklinde yetişkinlere bakışını açıklamaktadır. Mantık anlam çıkarmayla eş anlamlı olmamakla birlikte anlam çıkarmamaya da indirgememektedir (Wood, 1998, s. 154,155).

Mantıksal işlemlerle karşılaşan çocuklar gibi yetişkinler de soyut, biçimsel problemleri çözmeye çalışırken günlük hayattaki tecrübelerden kaynaklanan düşüncelerden ve uygulamalardan yararlanmaktadırlar. Mantık matematik gibi, belirli aktiviteleri yapmaya yardım eden özel bir düşünme sistemidir. Piaget hiçbir zaman günlük hayattaki konuşmanın biçimsel işlemlerle yönetildiğini ima etmemiştir. Bu bağlamda Vygotsky, okul ve eğitimin bilimsel bir biçimde düşünmenin çocuklara aktarılmasını çocukların “öz-düzenleme”nin geliştirilmesini kapsamaktadır. Okumayı öğrenmenin çocukların bilgisinde ve dili kullanmasında önemli ve kapsamlı değişikliklere neden olduğunu savunmuştur. Okuryazar olurken çocuklar sadece başka bir iletişim biçimi ya da konuşmayı temsil eden yeni bir “kod” öğrenmektedirler. Aksine, okuma ve yazma çocukların ilginç şeyler yapmasını gerektirmekte ve dilin yeni fonksiyonlarını kullanmalarına yardım etmektedir. Yüz yüze iletişimde beden dili de kullanarak, sorular

sorularak daha kolay anlaşabilmektedir. (Wood, 1998, s.161,162). İnsan dünyaya geldikten sonra birçok dönemleri geçerek gelişmektedir. Bir sonraki dönem bir önceki dönemden etkilenmektedir. Çocukluk, ergenlik, yetişkinlik, yaşlılık olmak üzere genellikle dört dönemden söz edilebilir. Bireyin bedensel durumunun yanı sıra psikolojik, kültürel, ekonomik, toplumsal etkenler de rol oynamaktadır. Orta çocuklukta ergenlik gelişiminin temelleri atılmaktadır. Orta çocukluk 6-12 yaşlar arasındaki dönemi kapsar. Okul yılları olarak da adlandırılan süreçte dil ilk çocuklukta olduğu gibi belirgin değişimler geçirmemekte ancak, çocukların iletişim ağı genişlemekte telaffuz yetenekleri ve sözcük dağarcıkları artmaktadır. Toplumsal etkileşim hızla artmaktadır. Okul çocukları, bilişsel bir çok probleme niceliksel bir tutumla yaklaşmaktadırlar (Gander ve Gardiner, 2001, s.337-345).

Dil ve Kavram Gelişimi

1. Vygotsky öğretmeni öğrencinin bildiği ile ona kazandırılması gereken bilgiye ulaşılmasında kurulması gereken köprünün mimarı olarak görülmektedir. Yani öğretmen var olan düzey ile ulaşılması gereken öğrenme düzeyi arasındaki süreci yapılandırır. Vygotsky bireyde iki tane gelişim düzeyinden söz eder (Akt. Dilek, 2002, s.78)

2. Asıl gelişim düzeyi (Bireysel problem çözüme)

3. İleri gelişim düzeyi

Vygotsky'nin en önemli tespitlerinden birisi bireyin öğrenme sürecinde bireyin kendisi için kendinin sağladığı yardımdır (Sutherland, 1992, s.46). Çocuk dili aktif olarak kullanılmaya başladığından itibaren gözleriyle ve elleriyle olduğu kadar kendisiyle sesli konuşarak da problemleri çözümler. Bu durum aslında hayat boyu sürececek bir deneyimdir (Bruner, 1986, s.72). Birçok yetişkinin sesli düşünmesi de aslında çocukken edinilen bu davranışın devamı niteliğinde öğrenmede yararlı bir stratejidir. Vygotsky'nin çalışmalarından yararlanan Bruner bilginin anlaşılmasındaki üç önemli süreci tanımlar: Fiziksel deneyime ve duyulara dayalı olarak canlandırma, rol yapma ya da yaparak yaşayarak öğrenme, deneyimlerin özünü resmetme ve kavramları sembollerle veya dilde organize etme. Vygotsky kavramların tartışılarak ve bizzat kavramları öğrencilerin yaşaması (deneyim) yoluyla öğrenebileceğini savunmaktadır (Dilek, 2002, s.79-80-82). Bilginin ve sorgulamaya dayalı öğretim tekniklerinin öğrencinin tarih düşüncesinin gelişiminde olumlu etkilere sahip olduğu saptanmıştır. (Dilek, 2002, s.85). Jean Piaget 'constructivist' (insanlar yeni bir bilgiyi daha önce sahip oldukları eski bilgiye dayandırarak öğrenirler) terimini ve teorisini ilk defa ortaya atan kişidir.

Piaget çocukların öğrenme yeteneğinin onların biyolojik gelişmesiyle doğru orantılı olduğunu savunmuş, öğrenmenin sosyal boyutlarını, bireysel farklılıkları, motivasyonu göz ardı etmiştir (Baumann et. Al., 1997). Piaget sınıfta yapılan aktivitelerin öğrenme açısından önemini vurgulayan ilk araştırmacıdır (Öztürk, 2005). Dilek'in (2002, s.72) de belirttiği gibi Tarih dersinde öğrenme, düş gücü (imgeleme /muhayyile/imagination) ve yaratıcılık gibi bir takım yeteneklerle birlikte olmaktadır. Bloom'un taksonomisi, tarih öğretimi için İngiltere'de kanıt temelli çalışmayı şekillendirmede büyük ölçüde etkili olmuştur.

Ahlak Gelişimi

Bu konuda Piaget'in iki evreli açıklamasının birinci evresi ahlaki gerçekçilik evresi, ikinci evresi ise özerk ahlak ya da karşılıklı ahlakıdır. Piaget üç ve dokuz – on yaşlar arasındaki çocukları bu evrede görür. Birinci evrede davranışlar sabit ve değişmeyen kurallara uydurulur. Uyulmazsa ceza söz konusudur. İkinci evrede ise çocuklar, kuralların anlamaya dayandığını ve değiştirilebileceğini bilir. Adil ve suça uygun cezalara inanırlar. Okul çağı çocuğu benmerkezciliğini azalttıkça başkalarının haklarını hızla fark ederler. Nummendam ve Bass ise Piaget'in işlem öncesi ve sonrası çocukların karar verirken iki ya da daha fazla bilgi parçasını dikkate alma yeteneklerine bağlı olduğunu bulmuşlardır. Kohlberg ise Piaget'in çalışmalarını genişletmiş ve çocukların varsayımsal ahlaki ikilemlere verdikleri yanıtların altında yatan akıl yürütmeye dayalı altı evreli kuram önermiştir. Piaget'in ahlaki evrelerinde dışsal denetim söz konusudur. Kohlberg'in 3.ve 4. evreleri geleneksel düzeyde bulunur. Bu evredeki çocuklar başkalarının standartlarını içselleştirir. Somut işlem düzeyi başarılıncaya kadar bu düzeye ulaşmazlar. 5.ve 6.evre geleneksel sonrası düzeye ergenlik ve yetişkinlikte ulaşılabilir (Gander ve Gardiner, 2001, s. 357-358, 359). Piaget'e göre zihinsel olgunlaşma ve sosyal deneyim birinci evreden ikinci evreye (özerk ahlak) geçişte rol oynamaktadır (Shaffer, 1996, s. 572).

Bireysel olarak çocukların bilgileri kendi özgül algılama, işleme ve anımsama yolları vardır. Bunlar çocukların edimde bulunma (performans) kapasitelerinin ölçüldüğü yetenek farklılıklarından çok düşünme tarzı ve biçimi ile ilgili farklılıklardır. Araştırmacılar birçok bilişsel üslup saptamışlardır. Düşünceli çocuklar bir problemi çözerken içtepisel çocukların kısa sürede cevap verdikleri ancak düşünceli çocukların daha geç ancak doğru yanıt verdikleri ortaya çıkmıştır (Gander ve Gardiner, 2001, s.370,371). Piaget ve Kohlberg ahlak gelişimini, kural, yasa ve daha yüksek ilkelerin öğrenilmesini içeren bilişsel bir yaklaşımla incelemiştirlerdir.

Piaget tarafından bilişsel gelişmeye paralel olarak ortaya çıktığı belirtilen ahlak gelişimi devreleri iki tane olarak kavramlaştırılmıştır: Dışa bağlı devre ve özerk devre (Kağıtçıbaşı, 2002, s.327). Yaş ilerledikçe davranışların altında yatan niyetler önem kazanmaktadır. Piaget'in ahlak gelişim kuramı A.B.D. ve Avrupa'da ve 8 değişik kültürel grupta sınanmış ve kuramın evrenselliği ile ilgili bazı sorunların varlığı saptanmıştır (Kağıtçıbaşı, 2002, s. 333). Kolberg'e göre bireylerin çoğu 4.devrede kalır. Yetişkinler arasında en yaygını 4. devredir. Kohlberg'in savları kültürden kültüre değiştiği gibi, cinsiyetler arasında da farklılık göstermektedir. Ayrıca kişisel ahlak ile toplumsal ahlak düzeyi her zaman uyuşmamaktadır. (Kağıtçıbaşı, 2002, s.342, 343). Küçük çocuklar, doğru yada yanlış davranma kuralları olarak anne- babalarını ve öğretmenlerinin davranışlarını benimserler ve içselleştirirler. Zamanla çocuklar başkalarıyla iletişimlerinde ortaya çıkan kişisel ahlaki değerler geliştirmeye başlar.

İlkokuldaki küçük çocuklarda ahlaki eğitim için aşağıdaki öneriler dikkate alınmalıdır:

- Günlük olaylarda öğrencilere seçim yapmaları için fırsatlar sağlama
- Problem çözme için çocuklarla birlikte stratejiler geliştirme
- Problemlerle başa çıkmak için çocuklarla teknikler geliştirme
- Çocukların kendi niyetlerinin ve başkalarının niyetlerinin farkında olmaları için çocukları teşvik etme
- Sorumluluk ve güven için çocuklara fırsatlar sunma

Kişisel ve sosyal eğitim konulu çalışmalarda okulların geliştirmeye çalışmaları gereken bir dizi değerler listesi hazırlanmıştır. (Hoşgörü, saygı, kişisel sorumluluk, kendine değer verme ve özsaygının gelişmesi, başkalarının değerinin farkında olma, empati, işbirliği, başka insanları ve çevreyi düşünme). İngiltere'de bazı okullar ve sınıflarda bu tür problemleri tartışmak ve çözmek için yöntem bulmak amacıyla "daire zamanı" olarak bilinen teknik kullanılıyor. Problemlerin çoğu ilişkilerle ilgilidir. Tartışma, alternatif davranış biçimleri içerir. Bu etkinlikler bağlamında "gerçekten kızgın olduğum bir an", "gerçekten korktuğum bir an", gibi konulara kısa cevaplarla öğrencilerin katılımı sağlanıyor. Grup, kızgınlıkla ilgili fikir üretmek için beyin fırtınası yapabiliyor. "Örneğin kızgınlıkla başa çıkma yöntemleri nelerdir?" gibi sorular tartışılabilir. Ahlaki olmanın bir dizi davranış kuralları yerine sınırlı sayıda fikirlerde saklı olduğu kabul edilir ve bu noktada "kişilere saygı duyma, adalet, doğruluk, halk yaşantısına ve işbirliğine dayalı geleneklere sadık kalma" önem kazanır. (Akt. Dean, 2000, s.11,12)

Dikkat Etme ve Hatırlama ve Konsantrasyon

Konsantre olma, ilginin ve kapasitenin birer göstergesi olup öğretmenlerin de ele aldıkları kriterlerden birisini oluşturmaktadır. Çocukların konsantrasyon süresinin yaşla birlikte arttığını belirten Wood (1998, s.55,56) çocukların sezgi, hafıza ve dikkat güçlerinin doğasının önemli olduğunu vurgulamaktadır. Hafızaya bilgi yerleştirmede gösterilen çaba doğal bir yeteneğin ürünü değildir, ancak öğrenilmiş bir aktiviteyi kapsamaktadır. Zihinsel süreçleri yönetmek zaman alıcıdır. Büyük çocuklar, materyalleri ve tekrar stratejisini kullanarak uzun süre konsantrasyon ve çalışma sürelerini sürdürebilmektedirler (Wood, 1998, s.64). Piaget'in teorisi eğitime ait kuramlar açısından önemli etkilere sahiptir. Bazı eğitimciler onu esas almışlardır. Ayrıca onun çalışmalarına göre zeka testleri geliştirmişlerdir (Hergenhahn ve Olson, 1993, s.288). Başal ve Dönmez'in (1984, s.10-13) Rotter'den (1966) aktardığı gibi birey, ödül ve cezaları denetleyen gücün kaynağını kendi içinde ya da dışında algılabilmektedir. Rotter, "bu gücün kaynaklandığı yere "denetim odağı" adını vermektedir. Konuya ilişkin yazında denetim odağını, ağırlıklı olarak kendi içerisinde algılayan kişilerden içten denetimliler, dışlarında algılayan kişilerden de dıştan denetimliler olarak söz edilmektedir". Denetim odağının içte ya da dışta algılanması öğrenme ile gerçekleşmektedir. Bu bağlamda çocuk –anne,baba ilişkileri de algıyı etkilemektedir. Sorumluluk duygusu ile denetim odağı arasında sıkı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bilginin artması aynı zamanda öğretmenlerin ezberletmenin ötesinde çalışmalara odaklanmasına neden olmaktadır. Bu da anlamlı projeler anlamına gelmektedir.

Zihinsel gelişim açısından ilköğretim dördüncü ve beşinci sınıflardaki çocukların ilgileri ve öğrenme becerilerine bakıldığında, çocukların aynı zamanda konsantrasyon gücü, çalışma yetenekleri, dikkat becerileri, analitik bir şekilde ezberleme ve eleştirel bir biçimde derlemeleri, bu dönemde geliştiği görülmektedir. İlkokulu bitiren çocukların bir grubun üyesi olarak bir açıklamayı ve bir hikayeyi dinleme yeteneğini geliştirmiş olmaları beklenir. Etrafında olup biten her şeyi öğrenmeye meraklıdır. Okul çocuk hayatının mihreri olmaktadır. Çocuk okul ödevlerini büyük bir ciddiyetle karşılamaktadırlar. Derslerden aldığı notlar önemlidir. Ev dışı hayat onun için çekicidir. Arkadaşlarıyla zamanını paylaşmak istemektedirler. Günlük pratik işlere karşı da ilgileri uyanmıştır. Kız çocukları ev işlerine, erkek çocuğu da tamir işlerine hevesli oldukları görülmektedir. Bu çağda bilim ve tekniğe karşı sürekli bir ilgi uyanabilmektedir.İlgiler çeşitlenir ve ilgi alanları genişler.Bu bağlamda çocuklar başka ülkelerdeki ve geçmiş zamanlardaki insanların yaşayış tarzlarını öğrenmek istemektedirler. Seyahat kitaplarını, kahramanlık

hikayelerini ve başka ülkelerdeki insanların yaşayışını anlatan kitapları tercih etmektedirler. Erkek çocuklar tabiatı, esrarlı olayları konu eden kitaplara ilgi duymaktadırlar. Bu yaşlarda, koleksiyon merakı en üst zirveye ulaşmıştır. Koleksiyonlarını sınıflandırmak ve arkadaşlarına göstermekten büyük zevk almaktadırlar. Bu çağın sonunda özel yetenekler kendini göstermeye başlamaktadır. Tiyatro, sanat, müzik, resim merakları belirir. Radyo programları, sinema ve tiyatroya düşkünlük göze çarpar.

Bazı özel gereksinimlerini karşılamak için çocuklarda para kazanma eğilimi belirir ve hesap tutmayı da öğrenebilmektedir. Bu dönemde meslek seçimi önem kazanmaktadır (Kocaoluk ve Kocaoluk, 1998, s. 2651). Piaget'e göre çocuklar, zihinsel işlemleri biçimlendirip sistematik sezgisel analiz ve rasyonel düşünce kapasitelerini geliştirmektedirler. Vygotsky ise olgun zihinsel aktivitenin sosyal iletişim yoluyla geliştiğinden söz etmektedir. Bu bağlamda okul ve eğitim önemli rollere sahiptir (Wood, 1998, s. 55). Sadece gösterim ve sözel yönerge yoluyla öğrenen çocukları ele alırsak işlem öncesi çocukların bu tür aktiviteleri öğrenme yeterliliğine sahip olmadığını da öne sürebiliriz. Ancak, koşullu öğretildiğinde çocuklar öğrenebilir. Burada tarif edildiği gibi koşullu öğretim çocukların dakika dakika anlamalarına dayanarak çocuklara verilen yardım miktarını ayarlamaktır. Bir düzeyde onlara verilen bir yönergeyi anlamadıklarında o zaman daha fazla yardım demektir. Çocuklar anladığında öğretmen geri çekilir ve teşvik etmeye daha fazla yer ayırır. Bu şekilde, çocuk zorlandığında hiçbir zaman yalnız kalmaz ya da çok direktif ya da müdahaleci bir şekilde öğretilerek geri çekilmez. Bu formül basit hatta klişe görünebilir fakat bunu uygulamaya koymak gerçekten zordur. Oldukça basit bu aktivitemizde bile bu çalışmada koşullu bir şekilde öğretmesi için eğitim verilen kişi bile "kuralları" çoğunlukla çiğnemiştir. Örneğin bazen daha fazla yardım vermesi gerekirken bir yönergeyi aynı seviyede tekrar etmiştir. Başka durumlarda hiç yardım gerekmezken yardım etmiştir. Koşullu öğretim kurallarını anlamak ve bu kurallara göre öğretmek oldukça farklı iki şeydir. Çocuklar sezgisel aktivitelerinde daha dikkatli olmaktadır. Dikkat gerektiren aktiviteler zaman alıcıdır ve yorum gerektirmektedir. Piaget, çocukların bir ödevi yaparken çeşitli açılardan bakış açılarına sahip olduklarını belirtmektedir. Bu bağlamda Wood (1998, s. 71, 80), çocuğun gördüğü şeyin onun nasıl düşündüğüyle ilgili olduğunu belirtmektedir. Aynı şekilde küçük çocukların başarısızlık ve dersleri onların mantığının olmamasından değil tecrübe eksikliği ve uzmanlığa sahip olmamalarından kaynaklanmaktadır.

Ergenlik Dönemi ve (12-14Yaş grubu) Zihinsel Gelişim Özellikleri

Ergenlikle birlikte yetişkinler gibi düşünen çocuklar tümevarımsal ve tümdengelimsel akıl yürütme, değer geliştirme gibi özelliklere sahip olmaktadırlar. “Bireyin hayatında bu kadar önemli bir dönem olarak ergenlik bir çok araştırmacının ilgisini çekmiştir. Araştırmacılar “ergenlik” kavramına farklı tanımlar getirmişlerdir. “Ergen” sözcüğü Batı literatüründe “adolescent” karşılığı olarak kullanılmaktadır. Latince de büyüme, olgunlaşmak anlamında kullanılan “adolescere” fiilinin kökünden gelmekte olan bu sözcük yapısı gereği bir durumu değil, bir süreci belirtmektedir; günümüzde bireyde gözlenebilen hızlı ve sürekli bir gelişme evresi olarak tanımlanmaktadır (Yavuzer, 1993; Kartal, 1999, s.2). Doğumdan başlayarak insan yaşamını içine alan gelişim dönemleri incelendiğinde bireyin yaşamında bazı kritik devrelerin yaşandığı görülebilmektedir. Bunlardan birisi de ergenliktir. Ergenlik dönemini ruh bilimciler, çalkantılı, tedirgin çelişkilerle dolu, hızlı bir büyüme çağı, bağımsızlığa yönelme ve cinsel uyanış dönemi olarak tanımlanmaktadır. Normal her ergen az yada çok bu ruhsal sıkıntıları geçirebilir. Ergenin hem kendi içinde hem çevre ile ilişkilerinden kaynaklanan beklentileri vardır. Ergenin yeni bedeni, yeni hormonlara, ana baba yerine geçen yeni ilişkilere, yeni değer yargılarına uyumu kolay olmamaktadır. Bu nedenle her ergende zaman zaman çok çeşitli tepkiler, sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Mangır ve Çağatay-Aral, 1992, s.3)

İnsanda bireyin yetişkine özgü ayrıcalıklarının kendisine verilmediğini hissettiği zaman başlayan ve yetişkinin tüm gücü ve toplumsal konunun toplum tarafından verildiği zaman sona eren ergenlik gelişim dönemidir. Ergenlik bedensel, toplumsal, bilişsel olgunlaşma dönemidir. Bir ergenin başarması gereken yaşam görevleri vardır (Gander ve Gardiner, 2001, s. 338-440). “Ergenlik dönemi” ülkemizde kızlarda 10-12 yaş, erkeklerde 12-14 yaşları arasında başlamaktadır (Yavuzer, 1994). Erikson (1963)’un kuramında da kimliğin yapılanmasında en kritik evre ergenlik olarak ortaya konmuştur. Ergenlik döneminde ergen kendisinin farklılıklarını daha çok fark etmektedir. Ergenin “ben kimim” sorusuna verdiği yanıt onun kimliğidir. Ancak sağlıklı bir kimlik için zamana gereksinimi vardır (Kartal, 1999, s.4-8).

Ergenlik, fiziksel, psikolojik, zihinsel ve sosyal yönden büyüme evresidir. Bu dönemde ergen hem fiziksel hem de zihinsel açıdan değişimler yaşamaktadır. Genel anlamda ergen kimliği, başladığı doğrultuda gelişmeye devam etmekte; aynı zamanda öğretmenlerin, ana-babaların ve yaşlıların ergenin toplumsal ve zihinsel becerileri ve sorumlulukları hakkındaki yeni beklentilerinden etkilenmektedir. Çocukluk

döneminde daha çok anne babadan etkilenme söz konusu iken ergenlikte özdeşim modelleri farklılaşmaktadır. Bu dönemdeki özdeşim modelleri daha çok yaşlılar, popüler kişiler, öğretmenler vb. olmaktadır. Ergenin kimliğinin oluşumunda bu modellerin etkisi olmaktadır. Ergen bir yandan bedenindeki ani ve hızlı değişimleri anlamaya çalışırken, diğer yandan da bu değişimlere ve çevresine uyum sağlamak zorunda kalmaktadır. Bu zorunluluk ergende kimlik bunalımına neden olmaktadır.

Okullar ergen gelişiminde büyük etki ederler. Okulda sadece arkadaşlıklar kurulmaz, bunun yanında toplum daha karmaşık bir hal alır ve yeteneklerin farkına varılması ve iş için eğitim önem kazanmaktadır. Bu nedenle sosyal bir kurum olarak okulun önemi artmaya devam etmektedir. Ergenin özellikle okul yaşantılarının, dolayısıyla okula karşı tutumlarının olumlu olması, onun kendini olumlu algılamasında, kendini kabulde yani kimlik duygusu geliştirmesinde etkili olmaktadır” (Kartal, 1999, s.17,18). Ergenler, olası sorunlara da çözüm yolları düşünürler. Ergenler kendilerinin herkesten farklı olmadığını ve herkesin de ona bakmadığını (sanal seyirci) anlarlar (Gander ve Gardiner, 2001, s. 468). Araştırmacılar boş zaman etkinliklerinden çıkabilecek yararları; yaratıcı olabilme, doğadan hoşlanma, alıştırma yapma ve beceri geliştirebilme, tek düzelikten uzaklaşma, başarıyı tatma, başarıyı başkalarıyla paylaşabilme, arkadaşlarla etkileşime girebilme, dayanışma sağlama, dostluk, eğlenme, dinlenme, güç, coşku, yenilik, yapıcılık, entelektüellik, estetik geliştirme, toplumsal yaşam içinde paylaşma, özgür seçim ve kurallara uyma gibi davranışların gelişmesini sağlama, üretkenliği geliştirme, beden ve ruh sağlığını koruma ve geliştirme olarak tanımlamışlardır (Rehberlik Araştırma Merkezi-Boş.Zam.Değ.Raporu, 1995; Kartal, 1999, s.28).

Çocuğun özellikle kişiliğini aradığı ergenlik döneminde (11-16 yaş) anne-baba desteğine çok ihtiyacı vardır. Ergenlik döneminde ergenin en önemli doğal çevresi ailesidir. Ancak aile ile çatışmalarının en fazla olduğu dönem de ergenlik dönemidir. Aile içi çatışmalar genellikle 11 yaş civarında başlamakta ve 15-17 yaşlarında en yüksek düzeye ulaşmakta, dönemin sonunda ergen çevresi ile tekrar iyi ilişkiler kurabilmektedir. Günümüzde toplumumuzun büyük çoğunluğu genç 11-16 yaş grubunun toplam nüfus içindeki oranı %11.8, 20 yaş altı nüfusun oranı %36.4’tür (Başbakanlık, Basın-Yayın ve Enformasyon Genel Müdürlüğü Yayını, Türkiye 2000) (Yalçınkaya ve Şanlı, 2003). Kohlberg, bir kişinin ergenlik atılımıyla birlikte küçük yasadışı eylemlerle ilgili ahlaki ikilemlerde kaldığını belirtmektedir. Birey, aile, toplum, kültür ahlaki gelişimde önemlidir.

Spor ve ahlaki gelişim ve sosyalleşme daha çok okul dışında olmaktadır. Aktivitelerle çocukların dünyaya bakış açıları genişlemektedir. Böylelikle daha bilgili çocukların sayısı artmaktadır (Voogd, 1998, s.141).

Piaget:”Ergenlikte sosyalin anlamı pasiftir. Öğrenen çocuk amatör bilim adamı gibidir.Uyaranlar dünyasında başıboş gezer” der. Vigotsky: “Çocuk sosyal bağlamda önemlidir. Çocuğun ailesi ailesinin bakış açısı önemlidir. Çocuk yetişkinler vasıtasıyla kendisini geliştirebilir. Çocuk bir çıraktır. Temel yeteneklere çevredeki bireylerden aldığı pozitif etkiyle yakınlık kazanır. Yani bilişsel kapasiteler ağabey, abla gibi yetişkinlerle sınır üzerine çekilebilir.

Çocuğun çevresinde dört sistem vardır. Birincisi mikrosistemdir. Mikrosistemde çocuğun kendisi söz konusudur. Mezosistem de ise okul, mahalle, oyun arkadaşları, ailesi, kilise, doktor vb.. yer almaktadır. Ekosistem komşuları, kitle haberleşme araçları, okul idare kurulu gibi unsurlar oluşturmaktadır. Makro sistem ise yasaları, gelenekleri, ideolojileri içermektedir (Shaffer, 1996, s.59). Ergen, ailesinin görüşlerine ters düşse bile arkadaşlarıyla görüşmeyi tercih etmektedir. Voogd (1998, s.142), genç ebeveynlerin, özsaygı ve motivasyonun geliştiği kritik dönemde strese sahip olduklarını açıklamaktadır. Çalışma koşulları, saatleri, zamanın az olması gibi nedenler de stresin kaynaklarını oluşturmaktadır. Sonuçta beslenme, sağlık problemlerinden yetersiz çocuk bakımına kadar sorunların ortaya çıktığı görülmektedir. OECD’nin 1993’teki çalışmasında, Avrupa’da 9 yaşındakilerin yılda 1093 saat evden uzakta zaman geçirdiği saptanmıştır. Çocukların okulda kalma süreleri artsa da yine de okullar öğrenci ailelerinin katkılarının sürekliliğini istemektedirler. Aileler özellikle bu dönemde gerçekten anlayış, hoşgörüyü yaklaşımları ve sağlıklı bilgilendirme yapmalıdırlar. Bu dönemde iyi-kötü ayrımı çok belirgindir. Ayrıca gençler kurallara karşı koyucu tavırları daha çok sergilemektedirler. Özellikle ergenlik döneminde hür ve demokratik bir ortam yaratıldığında ailelerin, gencin sosyal çevresini tanınmasını sağlayacaktır (Elmacıoğlu, 2000, s. 87-93). Ergenler ana babalar onların üzerinde otorite kurmaya kalkıştığında sık sık baş kaldırır. Ana-babalar onların sorumlu yetişkinler gibi davranmaya yüreklendirdiklerinde bağıllık gösteriyorlar. Burada kültür önemli bir rol oynuyor görülmektedir. Bağımsızlık görevi alt sınıfta orta sınıftakinden daha kolay yerine getirilmektedir. Orta sınıf uzayan eğitimi ekonomik desteği gecikmiş evliliği, daha fazla korumayı, özellikle ergen kızların vurgulamaktadır. Ergenlik yıllarında okul öğrenimi ile yetenekler ve ilgiler genç insan için yönlendirici olmuştur. Ergenlikte cinsel gelişim bağlamında cinsel karakterin, duyguların, tutumlara ilişkin davranışların anlatımı öne çıkar. Cinsellik şöyle açıklanır, “*cinsellik bir kültürün ahlaki ve dinsel inançlarıyla, hukuk sistemiyle çocuk yetiştirme uygulamalarıyla aynı zamanda insanların başka biri ve kendi kendileri karşısında aldıkları tutuma çok yakından ilişkilidir*” (Gander ve Gardiner, 2001, s. 442, 454).

Ergenlik döneminde bireyselliğin dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü bütün ergenlerde bedensel, zihinsel, psikolojik ve sosyal gelişimi

yaşanmakla beraber her birinin bu değişim ve gelişimleri yaşama hızı ve bunlardan etkilenme dereceleri farklılık göstermektedir. Bazı ergenlerde soyut düşünme yeteneği geliştiğinden, problem çözme becerisi ve akademik başarısı daha iyidir. Fakat aynı sınıfta soyut düşünme yeteneğini kazanmayan ergen ise zorlanmaktadır. Bu yüzden sınıftaki öğrenci sayısının az olması, onların bireysel özelliklerinin tanınması ve gelişimlerine uygun eğitsel ortamın oluşturulmasını sağlayacaktır. Aynı nedenle ergenlerin gelişim özelliklerine, yetenek ve ilgilerine uygun ders programlarının hazırlanması da oldukça önemlidir.

Eğitim programı geniş bir perspektif içinde düşünüldüğünde tüm okul içi ve dışı etkinlikleri kapsamaktadır. Bu yönüyle ödevler öğretim programlarında verilen bilgi kategorilerinin öğrenci tarafından pekiştirilmesini sağlamaktadır. Burada önemli olan, öğrencilere eğitim programı çerçevesinde, gelişim düzeylerine uygun ve gereksinimlerini karşılayacak şekilde ödevlerin verilmesidir. Bu bağlamda okul ortamında istenmedik davranışların yol açtığı disiplin olaylarına bakıldığında erinlikte en yüksek düzeye çıktığı gözlenebilmektedir. Burada ergenin ahlak gelişiminde vicdan, kendisinin davranışlarını denetleme yeterliği ön plana çıkmaktadır (Akt. Kartal, 1999, s. 18,19, 21).

Duyuşsal Gelişim Özellikleri

Ergenlik döneminde görülen sorunlar; ruhsal, duygusal, sosyal ve cinsel sorunlar olmak üzere dört grupta incelenebilir. Mangır ve diğerlerinin belirttiği gibi bu dört grupta toplanan sorunlar aslında iç içedir. Bu dönemde çocuğun beden sağlığı kadar ruh sağlığı da yerindedir. His ve heyecan hayatı değerli olan çocuğun bu durumundan yararlanarak kendini anlamasına ve güven kazanmasına yardım edilmelidir. Sevilmek, beğenilmek, başarılı olmak, kendini güven altında hissetmek ve yeni tecrübeler kazanmak gereksinimleri karşılanmış olacaktır. Bu çağda çocuklarda, duygularına hakim olmak bakımından ilerleme görülmektedir. Herkesin önünde ağlamaktan çekinmektedirler. Ana, babaya karşı özellikle erkek çocuklarda açık sevgi belirtileri azalmaktadır. Kendi kabuğu içine çekilme, zulüm yapma, fazla hayal kurma, sık sık okuldan kaçma ve ruh çöküklüğü gibi istenmedik davranışların üzerinde durulmalıdır. Korku halleri daha önceki döneme göre daha azalmışsa da öğretmenden, başarısızlıktan, arkadaşsız kalmaktan, ölümden, bilmedikleri yabancı şeylerden korkma hali devam etmektedir. Cinsiyet Rolü Gelişimine bakıldığında, çocukların bu yaşlarda hemen hemen tümüyle kendi cinslerinden çocuklarla oynama ve yakınlık kurma eğiliminde oldukları dikkat çekicidir. Ders aralarında hemcinsleriyle oyun oynarlar. Kız öğrenciler takım çalışmaları için tutum ve beceri geliştirirler. Buna rağmen

fiziksel uygunluk, uyarılmışlık, dayanıklılık, bir takım içinde işlev yapabilme yeteneği her iki cins için de önemlidir. Anne-babalar cinsiyet rollerinin erken yaşlarda kazanılmasını isterler.

Erkek çocuk kızlardan daha önce rollerini geliştirirler. Ancak kızlar fiziksel olarak daha hızlı büyürler. Cinsler arasında pek çok benzerlikler, aynı cins içerisinde farklılıklar vardır. Cinsiyet rollerinin dar bir biçimde tanımlanmasıyla erkeklik ve kadınlıkları kanıtlama gereksinimi arasında doğrusal bir ilişki vardır. Okul çocukları büyük bir heyecansal olgunluk gösterirler. Korkuları da değişiklik gösterir. Okul fobisi, ölüm fobisi gibi fobileri olabilir. Aile için çocuğun düşmanlık ve saldırganlık konusundaki yaklaşım önemlidir. Bu bağlamda öğretmen-öğrenci ilişkilerine bakılırsa öğretmen, istenmedik davranışları geliştiren çocukları cezalandırma eğilimindedir. Aynı şekilde öğrenci de öğ almak için ilk fırsatı değerlendirir. Öğretmenler farkında olmadan soruna katkıda bulunabilmektedirler. Bütün bunların dışında modelden öğrenme ve televizyondaki şiddetten de söz etmek gerekir. Şiddet, gözlemlenilerek kolayca kazanılabilmektedir. Çocukların başarısı, geleneksel sınıfa karşı açık sınıf gibi ortam türleri, öğretmenin türü ve kitaplarda sunulan malzeme gibi etkenlere bağlıdır (Gander ve Gardiner, 2001, s. 406-408, 411, 415-420, 431)

Çocuğun Moral Gelişimi

Çocuklarda doğru ve yanlış kavramları bir hayli gelişmiştir. Dürüst ve adil olmaya çalışırlar. Başkalarının çıkarlarına karşı da hassasiyet göstermektedirler. Çocukların ahlak anlayışı ve değerler sistemi ile yetişkinlerinki arasında bir çelişme ve çatışma gelişmeye başlar. Arkadaş grubunun etkisi kuvvetli olmaktadır. Ancak din görüşleri ve toplumsal bilgileri bakımından hala ailelerinin etkisi altında kalmaktadırlar. Sorumluluk duygusu bir hayli gelişmiştir. Bu yaşlar evin çocuk üzerinde en çok etkide bulunabileceği bir çağdır. Çocuk bu çağda evde, okulda, oyun yerinde nezaket kurallarına uymaya alıştırmalıdır. Bu dönemde çocuklarda suç işleme eğilimi belirlemektedir. Evde, okulda ve mahallede büyüklere karşı gelme, yalan söyleme, çalma, arkadaşlarını tehdit etme gibi yaramazlık halleri çoğalmaktadır (Kocaoluk ve Kocaoluk, 1998, s.2653).

Çocuğun Cinsel Gelişimi

Bireyin cinsel büyümesi, cinsel büyümesine karşı sağlıklı tutum takınması, cinsel sorunlarını yenebilmesi demektir. Eğer okul öncesi çağda, çocuğun merakı onun anlayacağı şekilde cevaplandırılmış ise, okul çağında cinsel konulara karşı merakı oldukça durulaşmış, ancak yeni konulara doğru çevrilmiş olur. Değilse çocuğun merakı daha da yeğînleşmiş olacaktır. Kendi cinslerinden oluşan arkadaş kümelerinde cinsel konulara

daha çok yer verilmeye başlanır. Cinsel fıkralar bunların başında gelmektedir. Bu dönemde erkek çocukların kendi kendisini cinsel doyurma denemeleri, kızlara oranla daha çok görülmektedir. Erinliğe hazırlık aşaması kızlarda 8-13 yaş, erkeklerde 9-14, 15 yaş arasını kapsamaktadır. Üreme organları büyümekte, kıllanma olmakta, kızlarda göğüs büyümekte, kızlarda kadın, erkeklerde ise yetişkin erkek görünüşüne doğru değişimler meydana gelmektedir.

Duygusal bir sorunla karşılaşan çocukta ilk bakıştaki belirtiler davranışlarındaki bozukluktur. Çocukluktaki davranış bozuklukları, aşırı kaygıya bağlı nörotik davranış bozuklukları ve kusurlu sosyalleşme sürecinin ortaya çıkardığı bozukluklar olmak üzere ikiye ayrılır. Utanma, benlik saygısını kaybetme kaygısı ve suçlulukla ilgili kaygı ilk sıralardadır (Bilir, 1979, s.48). Anthony, 4-15 yaşları arasında tuvalet kontrolünü sağlayamayan çocuklar üzerinde araştırma yapmış ve bu grupta görülen semptom kusurlu sosyalizasyon sürecinin bir ürünü olduğunu saptamıştır. Bedensel özellikleri benzese bile duygusal özellikleri benzemeyebilir; sosyal özellikleri benzese, zihinsel özellikleri, birbirlerinden farklı olmaktadır. Birey, zihinsel olarak özümleme ve uyumsama süreçlerini kullanarak uyum sağlar. Özümleme (Assimilation): Bireyin yeni karşılaştığı yeni durum, nesne ve olayları önceden var olan zihinsel yapının içine yerleştirmesidir. Uyumsama (Accommodation): Bireyin yeni karşılaştığı durum, nesne ve olayları önceden kendisinde var olan zihinsel yapının içine yerleştiremiyorsa, bu durumda ya var olan zihinsel yapının kapsamı ve niteliğini değiştirir yada yeni yapılar oluşturmaktadır. Çocuklar kendi kişisel güvenliğini sağlamada, kendi arkadaşlarını seçmede, kendi zamanlarını kullanmada, kendi işlerini görmede gittikçe artan bir sorumluluk almak zorundadır (Özdemir ve Sönmez, 1997, s.6,10,21). Çocuk ve gencin ailesinin ekonomik ve sosyal durumu onların davranışı üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler yapmaktadır (Özgür, 1976, s. 312).

Duygusal ve Sosyal Gelişim

Birey, çevresiyle etkileşimi sırasında, az ya da çok, haz ve elem yönünde bir duygunun içindedir. Her öğrencinin öğrendikleri onun gereksinmelerini doyuruyorsa, onda haz yaratmakta, değilse elem yaratmaktadır. Öğrencinin derslerindeki başarısı onun, haz içinde, geleceğe doğru bakmasına neden olur. Başaran'ın belirttiği gibi, duygu: Dış ya da iç çevreden gelen etkilerin, bireyde haz ya da elem türünden izlenimler yaratmasıdır (Başaran, 1982, s.103) Üstünlük kurma istekleri, öne çıkma dürtüleri güçlü olan bu dönemdeki çocuklar için, ana-babası dışında büyüklerle özellikle öğretmenleriyle özdeşim yapmaktadırlar. İlgili ve anlayışlı bir öğretmenin öğrencisi olmak bir çocuk için büyük bir mutluluktur. Bu ilişki sağlıklı ise, çocuğun hem ruh sağlığı hem de

öğrenimi olumsuz etkilenebilmektedir. Ancak öğretmen öğrencinin tüm ruhsal sorunlarını çözemez. Öğrenciler ana-baba ve öğretmenin beğenisini kazanmak için başarılı olmaya çaba göstermektedir (Yörükoğlu, 1988, s. 18-19).

Sosyalleşme

Kağıtçıbaşı'nın deyiimiyle sosyalleşme, insan yavrusunun toplumun bir üyesi haline gelmesidir. Toplumda birbirlerine büyük benzerlikleri olan, aynı zamanda içinde farklılıkları da barındıran bireyler oluşmaktadır. Sosyalleşme de çevrenin çocuk üzerindeki etkileri söz konusudur. Çocuğun genetik özelliğinin de etkisiyle çevre onu, o da çevreyi etkilemektedir. Sosyal psikologlar sosyalleşme yerine sosyal gelişim kavramlarını kullanmaktadırlar (Kağıtçıbaşı, 2002, s. 325). Sosyal gelişim konularını Kağıtçıbaşı (2002, 326) iki grupta toplamaktadır:

1-Kişilik (benlik) gelişimi (Cinsiyet rolleri, bağımlılık, bağımsızlık, saldırganlık, başarı güdüsü)

2-Bilişsel gelişim (Öğrenme, zeka, düşünme, algı vb.).

Çocuğun Arkadaşları ve Ailesi ile İletişimi

Çocukların arkadaşlık ilişkileriyle ilgili olarak Holly Robinson (2004) Azize Bergin'in derlemesine göre özetle şunları belirtmektedir: "Çocuklarımıza arkadaş seçerken onlarla aynı merakları paylaşanları tercih etmeleri söylenmeli. Ayrıca çocuğun arkadaşlarının aileleri hakkında da bilgi edinmek ebeveynlerin görevi. Ama bu arada kendinizi de sınıyın ve daha sonra çocukların arkadaşlığını bozan siz olmayın". Toplumsallaşan çocuk, yavaş yavaş büyüklerinkinden çok arkadaşlarının fikirlerine önem vermeye ve onların değer hükümlerini benimsemeye başlamaktadırlar. Arkadaşlarıyla paylaşımlarını artırarak arkadaşlarına benzemeye çalışmaktadır. Grup duygusu bu dönemdeki çocuklarda çok gelişmiştir. Grupta olmaktan büyük kıvanç duymaktadırlar. Duygusal davranışları çocuksuluktan sıyrılıp gençlerin davranışlarına doğru yaklaşmaktadır. Arkadaşlarının kendisini sevmesini, beğenmesini, candan arkadaşların olmasını istemektedirler.

Arkadaşları arasındaki şakalar, fıkralar, oyunlar, kendi başarılarını anlatan öyküler, başkalarının gülünç yönleri ve yaptıkları kusurlar, onların neşelenmesine, gülmesine neden olmaktadır (Başaran, 1982, s.108). Arkadaş grubuna uyma çabası, sık sık çocukları ana-babalarıyla çatışma yaşanmasına yol açmaktadır. Arkadaşları ve ana-babasının beğendiği davranış ve nitelikler farklıdır. Aile bağlarının kuvvetli olması sosyalleşmelerinde sağlam bir temeldir. Karşıt görüşte olma, yani olumsuzluk, bu dönem boyunca devam etmektedir. Bu dönemdeki çocuk için, kolay etkilenme dönemidir (Yavuzer, 1984, s.126). Çocuk, ana babası tarafından

hala sevilme ve benimsenme gereksinimini duymasına rağmen, onlar tarafından fazla korunmaktan hoşlanmaktadır. Kardeşler arasındaki sorunlar büyütülmektedir. Genelde ana-babalar çocuklarının mutluluğunu istemeleri olgusuna rağmen ergen ile ana-baba arasında sürtüşmeler olmasının nedeni ana-babasından bağımsız olmayı isteyen ergenin, akran gruplarının tutum ve davranışlarına ise bağımlı olmayı istemeleridir. Ergen yavaş yavaş büyüklerin kontrolünden sıyrılmaya başlar ve çevreye kendine yeterli olduğunu göstermeye çalışmaktadır.

Ana-babanın duygusal zorluğu olan kişiler olması, evlilik ilişkilerinde başarılı olmamaları, ergenin aile içinde sürekli kavga ve çekişmeye tanık olması şeklinde kötü ev koşulları ergeni bir karmaşaya, iç çatışmaya da suçlu davranışa itebilmektedir. Eğitimsel farklılaşmalar ya da eğitimler arasındaki çelişkiler iki kuşağın anlaşmazlığına neden olabilir. Aile içerisinde ergeni etkileyen en önemli konular arasında kardeşleri yer almaktadır. Kardeşler arasındaki ilişkilerden ergenin kazandığı bilgi ve deneyim arkadaş çevresine uyum sağlama da yardımcı olabilmektedir. Kardeşler arasındaki anlaşmazlığın temelini yaş farklarının doğurduğu düşünülebilir. Büyükler, küçüklerin kendilerine tanınmayan haklardan yararlandıklarını düşünmeleri kardeşler arasında anlaşmazlıklara neden olabilmektedir. Ergenlik döneminde çok sık rastlanan anti-sosyal davranış evden kaçma ve çocuk suçluluğudur. Tekdüze yaşam biçimini değiştirmek, büyüüp olgunlaşma, geçici de olsa huzur bulma ve kabul görmek, yeni bir yuva ve yeni bir yaşam aramak, bu nedenlerin başlıcalarıdır. Çok çocuklu yoksul ailelerde kavga, geçimsizlik de söz konusu ise çocuklar başıboş ve denetimden uzaktırlar. Disiplin ya çok sert ya da çok gevşektir. Dayak ceza yöntemi olarak uygulanmaktadır (Mangır ve Çağatay-Aral, 1992, s.10,11,12). Çocuklar arasında hüküm süren ahlak kuralları ve değerler sistemi, yetişkinlerinkinden farklıdır. Kız ve erkek çocuklar daha az beraber oynamaktadırlar. Kendi cinslerine olumlu, karşı cinsten olanlara olumsuz tavır takılmaktadırlar.

Ergenler arkadaş ilişkilerinde daha bağımlıdırlar. Özellikle büyüklere olan güvensizliği akran gruplarla olma ihtiyacını artırır. Bir grup tarafından kabul veya red edilme kriterleri zeka, yetenek, özel beceri, sosyo-ekonomik düzey ve benzeridir. Ergenler ortak amaç ve beklentilerinin çevreden kaçmak, hoş zaman geçirmek karşı cinsle kolay ilişki kurmak, otoriteye karşı çıkmak, alkol ve uyuşturucu kullanmak olduğunu belirtmişlerdir (Akt. Mangır ve Çağatay-Aral, 1992, s.14). Aile içindeki duygusal ve sosyal etkileşim açısından başarılı bir çocukluk dönemi geçiren birey, ergenlik dönemi sorunlarını daha kolaylıkla çözebilir. Çocukluk yıllarında, çocuklarıyla arkadaşça bir diyalog kurmayı başarabilen ana-babalar, bu diyalogu ergenlik döneminde de sürdürmek ergen için gerekli olan rehberlik işlevini yerine getirmiş olurlar” (Mangır ve Çağatay-Aral, 1992, s.17).

Çocuğun Öğretmeni ve Diğer Yetişkinlerle İletişimi

Gerçekçiliğe yönelmiş olan çocuk, öğretmenine çok önem vermektedir. Öğretmenin adil olmasını bekler. İltimas gösterilen öğrencilere sert davranabilmektedir. Hem rekabet hem de işbirliğinden hoşlanan bu çocukları rekabete sevk etmek çok daha kolay olmaktadır. Yetişkinlerin ileri sürdükleri standartlarla onları sert bir rekabete teşvik etmeleri çok kolay olmaktadır. Bu ise bazı çocuklarda derin duygusal bozukluklara yol açmaktadır. Çocuklarda, yetişkinlerin standartlarını kabul etmeme eğilimi onların, nezaket kurallarına aldırış etmemelerine, argo sözcük kullanmalarına, itaatsiz tavır takınmalarına yol açmaktadır. Araştırmalara göre kalabalık ailelerden gelen çocuklarda zorunluluk nedeniyle kendi işlerini yapmak ve küçük kardeşlerine bakmakla yükümlü olduklarından sorumluluk duygusu daha fazla gelişmiştir (Yavuzer, 1984, s.126). Ana-babanın gözünde on yaş, çocuğu açık sözlü, tarafsız, kolay anlaşılır ve çocuksudur. Duygusal patlamaları sık değildir. Olsa bile çabuk geçmektedir. Benliklerini ve hayatı olduğu gibi kabul etme eğilimindedirler. Olayların üzerinde fazla durmamaktadırlar. Öfkenin en az görüldüğü dönemdir. Anne ile arasında dürüst ve güven dolu bir ilişki vardır. Sağlıklı bir duygusal gelişimin sonucu, duygusal olgunluğa ulaşmaktır. Eğitimin amacı, çocuğun gelişimi süresince, yaşına göre beğenilen duygusal davranışlar yapması için gerekenleri yapmaktır. Erikson, orta çocukluk dönemini tartışırken şu cümleleri kullanmaktadır. “.. bu dönemdeki tehlike, bir yetersizlik ve aşağılık duygusunda yatar. Aile yaşamı onu okul yaşamına hazırlamada başarısız olduğunda ya da okul yaşamı daha önceki evrelerin vaat ettiği gelişimi sürdürmeyi başaramadığında bir çok çocuğun gelişimi kesintiye uğramaktadır (Gander ve Gardiner 2001, s. 404). Erikson’un Sekiz Normal Gelişim Evresi, dönem olarak bebeklikle başlar ve ileri yetişkinlikle devam eder. Her dönemin farklı bunalımları vardır:

Erikson’un Sekiz Normal Gelişim Evresi

Bunalım	Dönem
Güvene Karşı Güvensizlik	Bebeklik
Özerkliğe Karşı Utanç ve Kuşku	Küçük çocukluk
Girişkenliğe Karşı Suçluluk	İlk çocukluk
Çalışkanlığa Karşı Aşağılık Duygusu	Orta çocukluk
Kimliğe Karşı Rol Karışıklığı	Ergenlik
Yakınlığa Karşı Yalıtılmışlık	Genç Yetişkinlik
Üretkenliğe Karşı Durgunluk	Orta Yetişkinlik
Bütünlüğe Karşı Umutsuzluk	İleri Yetişkinlik

Orta çocuklukta çalışkanlığa karşı aşağılık duygusu bunalımını çalışkanlık yönünde çözmek gerekmektedir. Böylece “iyi çalışkan kişi” olarak olumlu benlik oluşturulur (Gander ve Gardiner 2001, s.405). Ergenlikte gelişim görevleri, Havighurst’a göre:

1. Bedensel özelliklerini kabul etmek ve bedenini etkili biçimde kullanmak
2. Eril ya da dişil bir toplumsal rolü gerçekleştirmek
3. Her iki cinsten yaşlılarıyla yeni ve daha olgun ilişkiler kurmak
4. Ana babadan ve diğer yetişkinlerden duygusal bağımsızlığı gerçekleştirmek
5. Davranışın rehberi olarak bir dizi değer ve bir ahlaki sistemi kazanmak, bir ideoloji geliştirmek
6. Ekonomik bir mesleğe hazırlanmak
7. Evliliğe ve aile yaşamına hazırlanmak
8. Toplumsal bakımdan sorumlu bir davranışı istemek ve gerçekleştirmek

Piaget, ergenlerin karmaşık sorunları sistemi bir biçimde çözebildiğini açıklar. “Piaget (1969) soyut işlem düşüncesini şöyle nitelmişti: “...somut olandan, burada olamayana ve geleceğe yönelik ilgi doğrultusunda kurtulma. Bu, büyük düşüncelerin ve kuramların başlamasının çağı, aynı zamanda şimdiki gerçekliğe uyum sağlamanın zamanıdır” (Gander ve Gardiner, 2001, s. 440-461).

Ruhsal Sorunlar ve Özellikleri

Bu dönemde bedensel değişmeden kaynaklanan sorunlarla karşılaşan ergenlerin oranı yüzde otuzdur. Bedensel büyüme hızlanırken ruhsal olgunlaşma geri kalmaktadır. Bedeni yetişkin gibi olan ergenin kişiliği çocuksudur. Ergenlik çağında ortaya çıkan değişikliklerin olumlu yanları da vardır. Düşünme yeteneğinde ilerlemeler, ilgi alanında genişlemeler, duygu ve düşüncelerini inanarak savunmaların gerçekleşmesi de söz konusudur. Çevresel ve toplumsal faktörler ergende güvensizlik duygusunu yaratabilir. Uyum bu dönemde güçleşir. Ergenin kontrol altında tuttuğu duyguları korku, öfke ve kıskançlıktır. Bir çok araştırmacı ergenlik döneminde yüksek bir duygusallık görüldüğü noktasında birleşmektedir (Mangır ve Çağatay-Aral, 1992, s. 5-6-7).

Ergenlerin ihtiyaç duyduklarını düşündükleri Şeyler:

- *Bağımsızlık ve otonomi sahibi olma*
- *Mahremiyet (kişisel gizlilik) ve bireyselliğe saygı gösterilmesi*

- *Karar almada ve hata yapmada özgür olmak*
- *Arkadaşlarla daha fazla vakit geçirme ve daha yakın ilişkiler kurmak*
- *Ebeveynlerle ve kardeşlerle daha az vakit geçirmek* (http://www.psychlinks.ca/Pages/transitioning_with_teens.htm 1.1.2006)

Önemli bir gelişme evresini oluşturan ergenlik döneminde, ana-babalara ve çevreye büyük görevler düşmektedir. Ana-babalar öncelikle bu evrenin, gelişim gereği, geçici bir bunalım dönemi olduğunun bilincinde olmalıdırlar. Bunun yanında objektif, dengeli, sabırlı ve kuvvetli olmaya özen göstermelidirler. Ergeni başkaları önünde eleştirmemeye, davranışlarını başkalarıyla kıyaslamamaya özellikle dikkat etmelidir. Ergenin artık bir çocuk olmadığını sözle ve davranışla hatırlatarak onun için gerekli olan destek ve güveni sağlamalıdırlar.

Duygusal ve Sosyal Sorunlar

Okula başlayan çocukların sosyal anlamda başa çıkmaları gereken bir çok konu bulunmaktadır. (Cleave, 1988, s.49-50) bunları şu şekilde özetlemektedir; kalabalıkta bulunma, oyun zamanı ya da yemek zamanında tanımadıkları yetişkinler, dizilme, sıraya girme, bekleme gibi organizasyona bağlı süreçlere uyma, bir grubun ya da sınıfın üyesi olarak hitap edilme, hareket ve gürültü konusunda kısıtlamalara uyma. Okulun ana hedeflerinden birisi çocukların sosyal anlamda uyumlu ve başarılı yetişkinler olmasını teşvik etmektir. Öğretmenler bu bağlamda sınıfın sosyal yapısına önem vermelidir. Grup içinde ilişkiler geliştirilmelidir. Çocukların arkadaşlarıyla olan sosyal deneyimleri bağlamında pratikler yapılmalıdır. Yakın bir arkadaşına sahip olma ile başka insanların duygularına karşı sosyal duyarlılık arasında ilişki olduğu kaydedilmiştir. Grup çalışmalarıyla ilgili araştırmalar çocukların karma cinsiyetli gruplarda daha etkili olduğunu göstermiştir (Akt. Dean, 2000, s.80,159). Galton ve Simon (1980) kızların erkeklerden daha fazla endişeli olduklarını keşfetmiştir, fakat kızlar okuldan daha çok memnundur ve öğretmenlerini memnun etmek ve ellerinden geleni yapmak için daha fazla güdülenmişlerdir. Bu buluşların hepsi kızlara ve erkeklere karşı olan davranışlarınızda çok duyarlı olunması gerektiğini belirtmektedir. Öğretmenlerin görünürde kızları daha az eleştirmeleri gerçeği, kızların olumsuz eleştirilere karşı tepkilere duyarlılık gösterdiğini kanıtlamaktadır (Dean, 2000, s.158-159). En önemli sorunların başında stres gelmektedir. Öğrencilerin duygusal gereksinimlerine önem veren, onların olumlu duygular içinde olmasını sağlayan sınıf ortamı, çocukların kendilerini iyi hissetmelerine yardımcı olur ve böylece onların hem öğretmenleri, hem de

arkadaşları ile iyi ilişkiler içinde olmalarını sağlar. Öğretmenlerin sevgiye dayalı yaklaşımları ve sınıf içinde eğlenceye yer vermeleri öğrencilerin stressiz bir ortamda daha iyi öğrenebilmelerine yardımcı olur” (Kansu, 2005).

Stresin insanın dünyaya bakış açısından kaynaklandığını belirten Kasatura stresi ve kaynaklarını şöyle tanımlamaktadır. “Stres, bedensel ve ruhsal olarak bizi zorlayan tehditler karşısında yeni bir durum yapma çabasına girmemizdir. Kişiyse stres duyuran şeyler dış koşullardan kaynaklandığı gibi insanın olaylara bakış açısından da kaynaklanabilir. Stres, yaşamın ve insanın yapısında olan bir şeydir. Yaşantıyı üzücü olaylardan soyutlayarak, hep mutlu, neşeli, olumlu olaylarla dolu düşünmek mümkün değildir. Yaşadığımız sürece stres yaratan olaylar hep varolacaktır”(Kasatura,2004). Bu bağlamda Kasatura stresle başa çıkma yöntemlerini şu şekilde sıralamaktadır: “Sorunlarınıza büyüteçle bakın, kendinize acımayın (sorunu önemsizleştirmeye çalışın), sorunu parçalara bölün, sevilen ve seven kişi olmaya çabalayın, ilgilerinizi genişletin, kendinize vakit ayırın, başkalarına danışmaktan ve yardım istemekten kaçınmayın, kendinize bir meşguliyet bulun, olayları kabullenin, her yaşamda yanlış şeylerle karşılaşılır, eleştirilere açık olun, küçük, unutabileceğiniz şeylerin sizi rahatsız etmesine izin vermeyin, kin gütmeyin, birileriyle konuşun, mümkün olduğu kadar yalnızlıktan uzak durun, sinirliliğinizi yenin, kederleriniz geçecektir, uykusuzlukla mücadele edin” (Kasatura 2004). Toplumsal alandaki değişimlere bireylerin hızla uyum sağlayamaması bedensel ve ruhsal sorunları olan stresli bireylerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

Sonuç

Çocuk gelişiminde, olgunlaşma ve öğrenme, öğrenmeye hazır oluş ve öğrenmenin en uygun zamanı oldukça önemlidir. Gelişme hızı her çağda aynı değildir. Çocuk yetenek ve becerilerinin gelişiminde belli bir düzen vardır. öğrencilerin öğrenmesini engelleyen ve yeterli derecede öğrenememelerine neden olan en önemli etmen, onların temel yaşantılarındaki yetersizliklerdir. İnsanlar, kendilerini, dünyayı, başkalarını, çevrelerini benliklerine göre algılamaktadır. Çocukların toplumsallaşmasında, benlik kavramlarını kazanmalarında aile ve okulun çok önemli katkıları vardır. Ancak en önemli pay anne- babaların olmaktadır. Yaşam ve öğrenme görsel uyarıcılarla dolu bir dünyada devam etmektedir. Doğumdan başlayarak insan yaşamını içine alan gelişim dönemleri incelendiğinde bireyin yaşamında bazı kritik devrelerin yaşandığı görülebilmektedir. Bireyin zihinsel gelişimi, onun hem doğuştan getirdiği zihin gücüne, hem de çevresiyle etkileşimi sonucunda edindiği

yaşantılarına dayanmaktadır. Yapılan çalışmalarda, insanların özgüven, benlik ve imajlarını korumaya güdülendikleri ortaya çıkmıştır. İlkokulda çocuk öğretmenleri tarafından kendisinden belirli seviyede performans beklediğinin bilincindedirler. Eğer öğrenci, başarısız ise ya bunu pasif bir şekilde kabul etmekte ya da gelecekte yeni şeyler denemede isteksizlik göstermekte, motivasyonu azalmakta, isyankar olmaktadır. Okula başlayan çocukların sosyal anlamda başa çıkmaları gereken bir çok konu bulunmaktadır. Bu bağlamda okul yılları olarak da adlandırılan süreçte dil, ilk çocuklukta olduğu gibi belirgin değişimler geçirmemekte ancak, çocukların iletişim ağı genişlemekte telaffuz yetenekleri ve sözcük dağarcıkları artmaktadır. Toplumsal etkileşim hızla artmaktadır.

Üzerinde durulması gereken dönemlerden birisi de ergenlik dönemidir. Okullar ergen gelişiminde büyük etki ederler. Ergenlik döneminde bireyselliğin dikkate alınması gerekmektedir. Çünkü bütün ergenlerde bedensel, zihinsel, psikolojik ve sosyal gelişimi yaşamakla beraber her birinin bu değişim ve gelişimleri yaşama hızı ve bunlardan etkilenme dereceleri farklılık göstermektedir. Çocuk ve gencin ailesinin ekonomik ve sosyal durumu onların davranışı üzerinde olumlu ve olumsuz etkiler yapmaktadır. Çocuklar kendi kişisel güvenliğini sağlamada, kendi arkadaşlarını seçmede, kendi zamanlarını kullanmada, kendi işlerini görmeye gittikçe artan bir sorumluluk almak zorundadır. Aile içindeki duygusal ve sosyal etkileşim açısından başarılı bir çocukluk dönemi geçiren birey, ergenlik dönemi sorunlarını daha kolaylıkla çözebilir. Cinsiyet faktörünü dikkate alarak yapılan araştırmalarda, kızların erkeklerden daha fazla endişeli olduklarını keşfedilmiştir. Ancak kızların okuldan daha çok memnun ve öğretmenlerini memnun etmek ve ellerinden geleni yapmak için daha fazla güdülenmiş oldukları saptanmıştır. Bütün bunlar kızlara ve erkeklere karşı olan davranışlarda çok duyarlı olunması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Küçük çocuklar, doğru yada yanlış davranma kuralları olarak anne-babalarını ve öğretmenlerinin davranışlarını benimserler ve içselleştirirler. 10-14 yaş grubundaki çocukların ilgileri, gereksinimleri, seviyeleri, aile ve yakın çevrelerinin sosyo ekonomik statüleri ile zeka türleri mutlaka saptanarak geliştirilmelidir. Bilgi toplumundaki bireylerin, bilişsel, duyuşsal ve devinışsel gelişim özellikleri birlikte ele alınarak bilgiyi yapılandırabilen bireyler olması oldukça önemlidir.

KAYNAKLAR

Barth, J.L. ve Demirtaş, A. (1997). *İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretimi*. Ankara: YÖK/Dünya Bankası Milli Eğitim Geliştirme Projesi Hizmet öncesi Öğretmen Eğitimi Yayınları.

- Başal, H. A. Ve Dönmez. (1984). A.Çevre Büyüklüğü ve 10-12 yaş İlkokul Çocuklarında Denetim Odağı (Locus Of Control). Ankara: *Eğitim Bilimleri Dergisi*, no:49, ss.21-30.
- Başaran, İ. E.(1982). *Eğitim Psikolojisi, Modern Eğitimin Psikolojik Temelleri*. Ankara: Emel Matbaası.
- Bingham, A. (Çev. Oğuzkan, F.). (1983). *Çocuklarda Problem Çözme Yeteneklerinin Geliştirilmesi*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Bilir, Ş. (1979). *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi El Kitabı*. Ankara: II. Hacettepe Üniversitesi Yayınları, B-20.
- Cronbach, L. S.(1963). *Educational Psychology*. New York Harcourt, Brace, World, Inc,
- Dean, J. (2000). *Improving Childrens Learning*. London: Educational Management Series, Routhledge.
- Dilek, D. (2002). *Tarih Derslerinde Öğrenme ve Düşünce Gelişimi*,. 2.Baskı. Ankara: Pegem A Yayınları.
- Elmacıoğlu, T. (2000). *Başarıda Aile Faktörü*. İstanbul: Kişisel Gelişim Başarı Dizisi:11. Hayat Yayınları: 22.
- Gander, M.J. ve Gardiner, H.W. (2001). *Çocuk ve Ergen Gelişimi (Child And Adolescent Development)*.(Çevirenler: Dönmez, A.; Çelen, N.; Bekir Onur). 4.Baskı. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Geertz, C. (1975). From The Natives Point Of View: On The Nature Of Anthropological Understanding. *American Scientist*. s.63,47-53.
- Grech, L. (2003). *Malta: Bir Durum Değerlendirmesi*, Tarih Öğretiminde Çoğulcu ve Hoşgörülü Bir Yaklaşım 20.yüzyıl Avrupa Tarihini Öğretmek ve Öğrenmek Projesi Sempozyum. 10-12 Aralık 1998. Brüksel, Belçika: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Günçe, G. (1973). *Çocukta Zihin Gelişimi*. Ankara: Sevinç Matbaası.
- Hergenhahn, B.R.-Olson, M. H. (1993). *An Introduction To Teories Of Learning*. Fourth Edition. New Jersey U.S.A: Prentice Hall International, Inc, A Simon And Schuster Company Englewood Cliffs,
- Robinson, H. (Derleyen: Azize Bergin). (2004, Eylül). Sınıfımda Hiç Arkadaşım Yok. 8 Eylül 2004 Hürriyet Gazetesi, Kelebek eki, Çarşamba, s.11.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). *Kültürel Psikoloji*. İstanbul: Altan Matbaacılık.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2002). *Yeni İnsan ve İnsanlar*. İstanbul: Evrim Yayınevi.

- Kansu, N. (2005). *Okullarda Duygusal Zeka*. 20 Kasım 2005 tarihinde <http://www.oncecocuklar.com/egitim/dz/okulda.html> adresinden erişildi.
- Kartal, T. (1999). Değişik Yaş Gruplarındaki Ergenlerin Kimlik Gelişimi Sırasında Okula- İş Yaşantısına ve Boş Zamanlarını Değerlendirmeye İlişkin Görüşlerindeki Farklılıklar, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bursa.
- Kasatura, İ. (2004). Okul Başarısından Hayat Başarısına, 05.05.2004 tarihinde <http://www.sitemynet.com/ada> adresinden erişildi.
- Kocaoluk, M. Ş. ve Kocaoluk, F. (1998). *İlköğretim Okulu Programı 1-8. Sınıfların Yıllık Planı*. İstanbul: Kocaoluk Yayınevi. Cilt 3.
- Mangır, M. Ve Çağatay-Aral, N. (1992). Ergenlik Dönemi Özellikleri ve Sorular, Gazi Üniversitesi, Ankara, *Gazi Eğitim Fakültesi Der.*, Cilt:8 Sayı:4.
- Özdemir, M. ve Sönmez, S. (1997). *Öğretmen El Kitabı*1. Baskı. Ankara: Pegem Onuncu yıl.
- Özgür, İ.N. (1976). *Çocuk ve Gencin Ruh Sağlığı*. İstanbul: Takıloğlu matbaacılık.
- Öztürk, M. (2002). Eğitim, Öğretim ve İnternet: İnternet'e Dayalı Eğitime Constructivist Bir Bakış, 15 Nisan 2005 tarihinde http://www.inet-tr.org.tr/inetconf6/yazismalar/Oct/att-0205/01-internet_ve_egitim-bildiri_metni.htm adresinden erişildi.
- Selçuk, Z., Kayılı, H., Okut, L. (2003). *Çoklu Zeka Uygulamaları*. 2. Baskı. Ankara: Nobel Yayınları.
- Senemoğlu, N. (1997). *Gelişim Öğrenme ve Öğretim Kuramdan Uygulamaya*. Ankara: Spot Matbaacılık.
- Senemoğlu, N. (2000). *Gelişim, Öğrenme ve Öğretim*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Shaffer, D. R. (1996). *Developmental Psychology Childhood And Adolescence*. Fourth Edition. United States of America: Brooks/Cole Publishing Company A Division of International Thomson Publishing Inc.
- Skinner, C.E. (1959). *Educational Psychology*. Englewood Cliffs. Prentice-Hall Inc.
- Stemler, Steve. (2001). An Introduction to Content Analysis. ERIC Document Reproduction Service No. ED 458 218.
- Strang, R.(1960). *Helping Your Gifted Child*. New York: E.P. Dutton & Company Incorporated.

- Thorndike, R., L.(1950). *How Children Learn The Principles and Techniques of Problem Solving*. Chicago: University of Chicago.
- Tekeli, İ. (2002). *Yaratıcı ve Çağdaş Bir Tarih Eğitimi İçin, Türkiye'de İlk ve Orta Öğrenim Düzeyinde Tarih Öğretiminin Yeniden Yapılandırılması Konulu 2-3 Aralık 2000 Tarihli Sempozyum Bildirisi*. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı.
- Voogd, G. (1998). Relationships and Tensions in the Primary Curriculum of the United States, In Ed.Moyles, J. and Horgreaves, L. *The Primary Curriculum, Learning From International Perspectives*. London: Routledge.(First Published and Bound in Great Britain by Biddles ltd,pp.139-158.
- Whirter, J.Mc. ve Acar, N. V. (2000). *Ergen ve Çocukla İletişim*. Ankara: US-A Yayınları, Fırat Ofset.
- Wood, D. (1998). *How Children Think and Learn*. U.K.: The Social Contets of Cognitive Development Second Edition, Blackwel publishers.
- Yalçinkaya H. ve Şanlı, N.(2003). İlköğretim Okulu 11-16 Yaş Öğrencilerinin Ailede Karar Vermeye Katılımı Konusundaki Görüşleri. 5Mayıs 2004 tarihinde www.yayim.meb.gov.tr. Adresinden erişildi.
- Yavuzer, H. (1984). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi, Bilimsel Sorunlar Dizisi.
- Yavuzer, H. (1994). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Yörükoğlu, A. (1988). *Gençlik Çağı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları, Genel Yayınlar NO:270, Sosyal ve Felsefi Eserler Dizisi:26.
- Milli Eğitim Bakanlığı Okul İçi Beden Eğitimi Spor ve İzcilik Dairesi Başkanlığı. (1994). İlk-Orta Öğretim Kurumları Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Ders İçi ve Ders Dışı Çalışmaları Talimatı, Ankara.
- Rehberlik Araştırma Merkezi. (1995).Boş.Zam.Değ.Raporu.
http://www.psychlinks.ca/Pages/transitioning_with_teens.htm 1.1.2006
- Çağdaş Eğitim Kooperatifi Yayınları (1998). Bursa. s.10-11.